

Azm-zâde İsmail Paşa'nın Azli ve Mallarının Müsaderesi

Günay Korkmaz Samkıran*

* Arş. Gör. Dr.,
Hatay Mustafa Kemal
Üniversitesi Fen-Edebiyat
Fakültesi Tarih Bölümü,
gunyorkmaz@gmail.com
Hatay/TÜRKİYE

Öz

Azm-zâde İsmail Paşa Kudüs, Gazze, Nablus sancaklarının mutasarrıflığında, Trablusşam ve Şam eyaletlerinin valiliğinde bulunmuş, cerdeye başbuğluk yapmış ve hac emirliği yapmış bir şahsiyettir. 1730 İsyanının ardından İsmail Paşa'nın görevine son verilerek hapsine ve mallarının müsaderesine karar verilmiştir. Ayrıca bu azil kararı sadece İsmail Paşa'ya değil Azm-zâde Ailesi'ne de tatbik edilmiştir. Aziller hakkında kaynaklarda farklı gerekçeler ileri sürülse de İsmail Paşa'nın azlini tek bir nedene bağlamak mümkün değildir ve devletin İsmail Paşa için verdiği azil kararındaki maddeler pek ikna edici görünmemektedir. Nihayetinde ise İstanbul'da sükûnetin sağlanmasıyla Şam'da Azm-zâde yönetimi İsmail Paşa'nın kardeşi Süleyman Paşa ile devam etmiştir. Bu da ailenin bölgedeki etkisini göstermesi bakımından önemlidir. Bu çalışma Azm-zâde İsmail Paşa'nın azli meselesine odaklanmakta, müsadere olunan mallarını ve müsadere esnasında yaşanan meseleleri Osmanlı Arşivine ve diğer kaynaklara istinat etmek suretiyle incelemektedir.

Anahtar Kelimeler: Şam, Azm-zâde, İsmail Paşa, 1730 İsyanı, müsadere.

Gönderim / Received:

28.11.2022

Kabul / Accepted:

25.05.2023

Alan Editörü / Field

Editor:

Zehra Odabaşı

Dismissal of Azm-zâde Ismail Pasha and Confiscation of His Properties

Abstract

Azm-zâde Ismail Pasha was the mutasarrif of Jerusalem, Gaza and Nablus sanjaks, governor of Tripoli and Damascus provinces, chief of the cerde corps and a pilgrim emir. After the Revolt of 1730, Ismail Pasha's office was terminated and his imprisonment and confiscation of his properties were decided. Moreover, this dismissal was applied not only to Ismail Pasha but also to the Azm-zâde family. Although different reasons for the dismissals are put forward in the sources, it is not possible to attribute the dismissal of Ismail Pasha to a single reason, and the articles in the dismissal decision issued by the state for Ismail Pasha do not seem very convincing. In the end, with the restoration of calm in Istanbul, the Azm-zâde administration in Damascus continued with Ismail Pasha's brother Suleyman Pasha. This is important in terms of showing the family's influence in the region. This study focuses on the issue of Azm-zâde Ismail Pasha's dismissal and analyses his confiscated properties and the issues that arose during the confiscation by relying on the Ottoman Archives and other sources.

Keywords: Damascus, Azm-zâde, Ismail Pasha, 1730 Rebellion, confiscation.

GİRİŞ

Konya'da yerleşmiş bir Türk aşiretinin beyi olan Kemik Hüseyin'in soyundan gelen Azm-zâde Ailesi, Suriye bölgesinin yönetiminde mühim rol üstlenmiştir. Hüseyin Bey'in oğlu İbrahim Bey, IV. Murat'ın Bağdat Seferi'ne (1638) katıldıktan sonra askerî bir görevle Haleb ile Şam'ı bağlayan yol üzerinde bulunan Maarra'ya yerleşmiştir. İbrahim Bey'in el-Hac Musa, İsmail ve Süleyman isimlerinde üç oğlu vardır (Karaca, 2000a, s. 407).

Aileden ilk defa vezir ve hac emiri unvanını alarak Şam valiliği gibi önemli bir göreve gelen İsmail Paşa'dır (Karaca, 2000b, s. 390). İsmail Paşa, Hama ve Humus sancaklarının mutasarrıflığını yapmış (1719-1723) (BOA, İE. ML, 120/11332; BOA, İE. ML, 105/9962) ve devlet kendisine bölgedeki geniş arazileri malikâne olarak vermiştir (Schilcher, 1985, s. 136). Mutasarrıflık vazifesinin ardından Trablusşam beylerbeyiliğine getirilmiş (1724) ve aynı zamanda hac güvenliğini sağlamak amacıyla kurulan hafif süvari birliği *cerdeye* (İpşirli, 1993, s. 392) başbuğ olmuştur. Paşanın cerde askerine başbuğ tayin edildiği sırada devlet İran seferiyle meşguldü. Anadolu'daki çoğu eyalet ve sancak yöneticilerinin seferde olmaları hacıların güvenliğini temininde İsmail Paşa'nın daha dikkatli olmasını gerektiriyordu. Trablusşam ve Hama hududundan Şam hududuna kadar olan yerleri eşkiyadan korumak ve böylece buraların güvenliğini sağlayarak hacın başarılı bir şekilde ifa edilmesi paşanın salahiyetindeydi (BOA, A.DVN.MHM.d, No: 131, s. 456, hk. 1397).

İsmail Paşa, Şam valisi ve hac emiri olarak atanmadan hemen önce Şam'da bir isyan başlamıştı. Halk, Şam'da iki kez valilik yapmış olan Ebû Tavk Osman Paşa'nın keyfî yönetimine karşı ayaklanmıştı (Rafeq, 1970, s. 77). Özellikle Osman Paşa'nın valilik gelirine kanaat etmeyip halktan fazla para toplaması ve tabiiyetinde olanların da ahaliye yönelik zulümleri (BOA, A.DVN.MHM.d, No: 133, s. 3, hk. 9) kendileri hakkında şikâyetlerin İstanbul'a ulaşmasına sebebiyet vermişti (BOA, TS.MA.e., 801/15). Bölgede düzenin yeniden tesis edilmesi için Osman Paşa azledilerek yerine İsmail Paşa Şam valiliğine getirilmiştir.

İsmail Paşa hakkındaki çalışmalar daha ziyade onun siyaseti, idareciliği, memuriyetleri, Şam'da inşa ettiği eserleri ve emlakî üzerinedir. Bu çalışmalardan biri Brigitte Marino tarafından ve paşanın Şam'da inşa ettiği eserleri üzerine yapılmıştır (2010, s. 241-268). Marino'nun bu çalışması dışında söz konusu diğer konulara Abdul-Karim Rafeq'ın "The Province of Damascus 1723-1783" (1970, s. 77-119) ve Shamon Shamir'in "The Walis of Syria 1724-1785" (1961, s. 17-61) eserlerinde rastlanmaktadır. Muhammed Gassân Abid de çalışmasında şeceresini verdiği Azm-zâde Ailesi'nden Şam'a vali olanların memuriyetlerine kısaca değinmiştir (2004, s. 5-6). Ayrıca Gassân, diğerlerinden farklı olarak İsmail Paşa'nın emlakini de incelemiştir (Abid, s. 13-17) Ali Karaca da çalışmalarında aile hakkında bilgi verirken İsmail Paşa'dan bahsetmiştir (2000a, s. 407-423; 2000b, s. 387-404). İsmail Paşa'ya dair henüz çok yeni bir çalışma ise Yahya Koç tarafından kaleme alınmıştır. Koç, çalışmasında paşanın Şam valiliğine gelmeden önceki konumunu irdelemiş, böylece paşanın hac emirliğine ve Şam valiliğine gelmesindeki temel unsurları tespit etmiştir (2022). Bu unsurlardan biri İsmail Paşa'nın "*Merkezi hükümetin hassasiyet gösterdiği konularda sonuca ulaşmayı*" başarabilmesidir (Koç, s. 282). Ancak mevcut çalışmada, İsmail Paşa'nın Şam valiliğine geldiğinde aynı hassasiyeti devam ettiremediği görülmüştür. Bu araştırmada ise şimdiye kadar üzerinde pek durulmayan paşanın azline ve mallarının müsadere edilmesine dair meseleler işlenmeye çalışılmıştır. İlaveten, paşanın azledilmesinden sonraki hayatı hakkında bilinmeyenler ortaya çıkarılmış, ayrıca müsadere olunan malı ve mülkü de bir yandan 18. yüzyılda Şam valisinin tasvirini yapmaya imkân sağlamış diğer yandan da bu tasvirin zuhur bulmasını sağlayan mahallerin nereler olduğu görülmüştür.

Çalışmaya öncelikle İsmail Paşa'nın bir vali ve hac emiri olarak görevini nasıl ifa ettiği ve azline giden süreci hazırlayan sebeplerin neler olduğu sorularına cevap aranarak başlanmıştır. Sonrasında

İstanbul yönetiminin paşanın servetine yönelik verdiği müsadere kararı, bu kararın uygulanması esnasında yaşanan suiistimal ve müsaderesi istenen malı ve mülkü incelenmeye çalışılmıştır.

İsmail Paşa'nın Şam Valiliği ve Hac Emirliği

İsmail Paşa Şam valisi olarak görevlendirildiğinde (1725), Trablusşam eyaleti ve cerdeye mahsus olan Kudüs, Gazze, Nablus ve Cebel-i Aclun sancakları da kendisine bırakılmıştı (BOA, C.EV, 482/24368; BOA, C.EV, 515/26008; BOA, A.DVN.MHM.d, No: 132, s. 185, hk. 697). Hem hac emirliğini hem de cerde hizmetini idare etmesi istenen İsmail Paşa, bir taraftan da Şam'ın nizamını tesis etmek zorundaydı (BOA, A.DVN.MHM.d, No: 132, s. 185, hk. 697). Osman Paşa zamanında Haremeyn'den Şam bölgesine kadar olan yerlerde kuraklık ve kıtlık yaşanmış, *urban* (çölde yaşayan Araplar yani Bedeviler) kabilesi yaşanan bu kuraklığın etkisiyle Horan köylerine saldırmıştı (BOA, A.DVN.MHM.d, No: 132, s. 58, hk. 196). Horan ovası reayasının çoğu yerini terk etmişti. İsmail Paşa göreve geldiğinde Horan köylerinin reyasını himaye ederek, toprağını terk edenleri ise yurtlarına geri döndürerek, Şam memleketinin düzenini yeniden sağlamakla mesul tutulmuştu (BOA, A.DVN.MHM.d, No: 132, s. 272, hk. 998). Öyle görünüyor ki İsmail Paşa, Şam'da göreve başladığında devletin kendisine sağladığı desteği sürdürebilmenin yolunun hac güvenliği için vilayetteki düzeni yeniden tesis etmek olduğunu iyi anlamıştır (Shamir, 1961, s. 26).

Devletin Şam valiliği ve hac emirliği gibi önemli bir vazifeye İsmail Paşa'yı getirmesi de boşuna değildi. Her şeyden önce Arap coğrafyasını çok iyi biliyor (BOA, A.DVN.MHM.d, No: 133, s. 230, hk. 786) ve urban eşkiyasının güzergâhı olan yerler de paşanın tasarrufunda bulunuyordu. Nitekim Mısır, Şam ve Hicaz üzerinde olan Hama ve Humus'un idareciliğini ve bu iki yerin malikânciliğini yapmıştı (BOA, A.DVN.MHM.d, No: 130, s. 319, hk. 991). Haclıların zahire ambarı olan Horan'ın muhafazası bu iki sancağın iyi tahkim edilmesine bağlıydı. Mukataa bölgelerini ve buralardaki reayayı himaye etmekle urban eşkiyasının yiyecek ihtiyacını karşılayacak yolları da kesmiş oluyordu (BOA, A.DVN.MHM.d, No: 129, s. 10, hk. 41). Kısacası geçmişteki tecrübeleri ve hac kileri için önem arz eden yerlerin malikânciliğini yapması onu Şam valiliğine taşımıştır.

İsmail Paşa göreve geldiğinde diğer valiler gibi akrabalarını, adamlarını kendi bölgelerindeki belirli görevlere atamıştır. Aile efradının kilit mevkilere atanması, İsmail Paşa'nın hem Şam valisi hem de hac emiri olarak konumunu güçlendirmiştir (Shamir, 1961, s. 35-36). Kendisine yardımcı olmak üzere kısa bir süre sonra Trablusşam eyaleti ve cerde başbuğluğu kardeşi Süleyman Paşa'ya bırakılmıştır (BOA, A.DVN.MHM.d, No: 132, s. 272, hk. 998). Daha sonra Süleyman Paşa'nın yerine İsmail'in oğlu İbrahim geçmiştir. Süleyman Paşa ise Sayda'ya tayin edilmiştir (Shamir, s. 35). İbrahim'in büyük oğlu Yasin Bey Trablusşam'a bağlı Lazkiye'de görevlendirilmiştir (BOA, C.ML, 457/18511; BOA, A.DVN.MHM.d, No: 136, s. 276, hk. 1181). Şam'ın kuzey sancakları İsmail'in diğer oğulları tarafından idare edilmiş; Hama Esad Bey'e ve Humus muhtemelen Mustafa Bey'e bırakılmıştır (Shamir, s. 35). İsmail Paşa'nın büyük kardeşi Musa Bey de Maarra'da mütesellim olarak vazifelendirilmiştir (BOA, TS.MA.d, 2589).

Kilit noktalara söz konusu atamalar sayesinde İsmail Paşa, hac güzergâhlarındaki önemli noktaları elinde tutmakta ve cerdenin sorumluluğunu alacak güvenilir komutanlara sahip olduğunu bilmekteydi. Nitekim sorumlu ve işbirlikçi kişilere sahip olmanın önemi 1725 yılında anlaşılmıştı. Zira İsmail Paşa'nın ilk hac emirliği (1725) esnasında Süleyman Paşa, hacılara su getirerek ve ardından urban eşkiyasının saldırısını püskürterek haccı iyi idare etmişti (Shamir, 1961, s. 36-37). Bir sonraki hac için ise Harb urbanı eşkiyasının, Medine'ye Yenbu İskelesi'nden nakledilecek zahireyi yağmalama arayışı içerisinde olduğu bildirilmekteydi. Zahrenin nakledilmemesi ihtimali haclıları büyük bir sıkıntının beklediğine işaret ediyordu. Urban eşkiyasının saldırı ihtimallerinin önüne geçmek için ise İsmail Paşa güvenliğinin artırılması gerektiğini İstanbul'a bildirmiştir, ancak kendisine gönderilen cevapta hac

masrafı için ayrılan paranın az olmadığından ve seleflerinin hac emirliği vazifelerini yüz aklarıyla yerine getirdiklerinden bahsedilmiştir. Ayrıca devlet kendisine 1725 yılı haccını da hatırlatmış; 1725 haccında Harb urbanına ödenmesi gereken surreyi paşanın vermekteki tereddüdü urbanın hacılara karşı bir saldırıya geçmelerini tetiklemiştir (BOA, A.DVN.MHM.d, No: 133, s. 221, hk. 751).

Harb urbanı, Nasuh Paşa zamanından beri isyan halindeydi. Medine'ye gidecek olan tahılın çoğunu yağma ediyor ve hacca gidenler ile yolcuların mallarını soyuyordu. Bu gasp ve yağmayı neredeyse kendilerine iş edinmişlerdi. İsmail Paşa ilk haccında surreyi ödemekteki tereddüdüne rağmen urbana surrelerini vermiş, onlar surrelerini aldıktan sonra yine de kendilerine yapılan ödemeye kanaat etmemişlerdir (BOA, A.DVN.MHM.d, No: 133, s. 295, hk. 982).

İsmail Paşa, urban eşkiyasının 1725 yılı hac saldırısından sonraki üç yılın hac kfilesini olaysız bir şekilde idare etmiştir. 1729 yılı haccında, hac dönüşü eşkiyanın saldırısı gerçekleşmiş; İsmail Paşa'nın ve cerdenin askerleri bu saldırının üstesinden gelmiştir. Ertesi yıl, Harb Kabilesi tarafından Mekke ile Medine arasındaki yolda bir başka saldırı olmuştur. Kabile, kervana zarar vermeden geri püskürtülmüştür, ancak kayıplar urban kabilesinin baskılarından ziyade Hicaz'daki bunaltıcı sıcaklardan kaynaklanmıştır (Shamir, 1961, s. 34).

Osmanlı Devleti, urban kabilelerinin saldırılarına yönelik bazı tedbirlere başvurmuş, bu hususta daha önce Memlükler'in kullandığı yöntemi devam ettirmiştir. Bu yöntem, Birecik'le Irak sınırındaki Ane arasında yer alan yerleşimin ve yağmacılardan korunacak yerin olmadığı tehlikeli geniş arazilerden geçerken kervanların güvenliği için, "Arapların Prensi" ya da "çölün efendisi" lakabı taşıyan, *Mevali* aşiretinin büyük reisine ödemedede bulunulmasıydı. Bunlar kendilerine yapılan ödemelere rağmen kervanlara saldırmaktan da vazgeçmiyorlardı (Masters, 2012, s. 52-53). Bölgenin idarecileri de zaman zaman Mevali aşiretine ayrılmış paraları tahsis etmekten kaçınıbiliyorlardı. Özellikle İsmail Paşa ve oğlu Esad Bey böylesi bir yola başvurmuşlardır. Deyr-i Rahbe ve Selimiye sancakları beyi olan Hamd El-Abbas (Abbas Ailesi hakkında bk. Koç, 2022, s. 274-276) ile İsmail Paşa arasında geçmişten gelen bir düşmanlık vardı. Bu düşmanlıktan dolayı İsmail Paşa Hama sancağı gelirinden Mevali beyine ödenmesi âdet olan parayı iki seneden beri verdirmemiştir (BOA, A.DVN.MHM.d, No: 134, s. 383, hk. 1313). Bundan başka İsmail Paşa, Şeyh Efendi denilen şakiyi Hama ve Humus etrafında ikamet ettirmiş ve Mevali beyliğini kendisine vereceğini vaat etmiştir. Şam valileri Mevali beylerinin tayin ve azil işlerine karışamazlardı. Bu işler Haleb valilerinin yetkisindeydi. Herhangi bir talimat olmaksızın İsmail Paşa topladığı askeri Şeyh Efendi'nin emrine vermiş ve emrindeki askerlerle birlikte Şeyh Efendi Balis tarafında ikamet eden Hamd El-Abbas üzerine vararak muharebeye girişmiştir. Haleb valiliğinin yetkisi dâhilinde olan işlere müdahale eden, Padişah'ın emri olmadan şaki kabul edilen kişiyi cesaretlendirerek bölgede ihtilale sebep olan İsmail Paşa ve bu hususta kendisiyle ortak hareket eden Rakka beylerbeyi Süleyman ve paşanın oğlu Hama zabiti Esad, Osmanlı Devleti tarafından uyarılmışlardır. Mevali beyliğine dair işlere müdahaleye sebep olacak davranışlara yeniden cesaret ettikleri takdirde şiddetle cezalandırılacaklardır (BOA, A.DVN.MHM.d, No: 134, s. 352, hk. 1216; BOA, A.DVN.MHM.d, No: 134, s. 353, hk. 1218).

Urban kabilelerinin hac işleyişinin aksamasına mâni olmalarının önüne geçmek için Osmanlı Devleti, bu ödemeleri ve surreyi urbana tahsis ederek ya da haccın güvenliği hususunda onlardan gerek cerdeye asker göndermeleri gerekse hac güzergâhındaki kalelerde istihdam edilmeleri şeklinde faydalanarak kabilelerin gönlünü hoş tutmaya yönelik bir siyaset takip etmiştir (Erken, 2017, s. V-13-20-210; Korkmaz-Samıkıran 2021, s. 18-137). Buna karşın İsmail Paşa ile ailesinin Mevali beyi Hamd El-Abbas ile ilişkileri göstermiştir ki Azm-zâde Ailesi, devletin haccın iyi idare edilmesinde başlıca aktörlerden biri olan urban kabilelerine yönelik uyguladığı siyasetin aksi yönünde hareket etmiştir (Samıkıran, 2013, s. 221-222; Korkmaz-Samıkıran, 2020, s. 218).

İsmail Paşa'nın Azline Giden Süreç ve Sonrasındaki Gelişmeler

Azm-zâde Ailesi'nin devletin siyasetine uygun düşmeyen faaliyetleri sadece bölgenin nizamını ve haccın idaresini tehlikeye sokmuyor, aynı zamanda İran ile olan harbin gidişatını da etkiliyordu. XVII. yüzyılın sonlarında Safeviler'de oluşan otorite boşluğundan yararlanmak isteyen Osmanlı yönetimi İran'a üç koldan sefer açmıştı. İran seferleri (1724-1727) sırasında başlangıçta işler yolunda gitmişse de zamanla birtakım aksamalar yaşanmıştır. Bu aksamaların önemli bir sebebi ise bazı görevlilerin vazifelerini iyi yapmamalarıdır (Yıldırım, 2002, s. 153).

Seferle ilgili olarak yapılan hazırlıklar daha çok üçüncü cepheye yani Hemedan, İsfahan-Kirmanşah bölgelerine yönelikti (Yıldırım, 2002, s. 142). İsfahan üzerine gerçekleşecek seferde görevlendirilen asker için Rakka, Haleb, Maraş eyaletlerinden ve Hama, Malatya, Ayıntab taraflarından satın alınacak erzakın Birecik İskeleyi'ne nakledilmesi ve burada gemilere yüklenmesi oldukça mühimdi (BOA, A.DVN.MHM.d, No: 134, s. 84, hk. 308). Hama ve Maarra'dan satın alınması istenen erzak ile ilgili İsmail Paşa meşguldü (BOA, A.DVN.MHM.d, No: 133, s. 417, hk. 1387). Birecik'e nakledilecek erzakın güvenliği ise başta Hamd el-Abbas olmak üzere onun evladı, aşireti ve kabilesinin sorumluluğundaydı. İlk zahire nakli sorunsuz gerçekleşmiş, ancak ikinci defa böyle olmamıştır. Hamd el-Abbas, erzakın ikinci kez Birecik'e nakli hususunda oğlu Cüveyze'yi vekil tayin etmiştir. İsmail Paşa'nın oğlu Hama zabiti Esad ve adamları urbanın işini bozmak için Cüveyze ve Mevali urbanı arasına fesatlık sokmuş, ardından şaki Şeyh Efendi gemilere saldırmaya niyet etmiştir. Onun bu saldırı niyetini haber alan Hamd El-Abbas hemen harekete geçmişse de Şeyh Efendi kaçmıştır. Erzak gemilerine olası bir saldırı Hamd El-Abbas'ın Deyr-i Rahbe ve Selimiye sancakları beyliğinden azledilmesi demektir, bu da Azm-zâde Ailesi'nin işine gelmekteydi. Ancak Hamd El-Abbas'ın hemen harekete geçmesi devletin azil kararını engellemiştir. Erzakın nakil işi de yine Hamd El-Abbas'ın yetkisine bırakılmıştır (BOA, A.DVN.MHM.d, No: 134, s. 171, hk. 597).

Şeyh Efendi'nin bölgenin düzenini bozan faaliyetlerine izin verilmemesi, Hama ve Humus toprağından da kovulması yönünde devletin verdiği emirlere Esad Bey'in uyması ve babasının da bu yönde hareket etmesi buyurulmuştur (BOA, A.DVN.MHM.d, No: 134, s. 327, hk. 1144). Azm-zâde Ailesi İran ile süren savaşta Sultanın emirlerini dinlemediği gibi kendi menfaatleri için söz konusu emirleri de suiistimal etmiştir (Rafeq 1970, s. 107-108). İran cephesine gönderilmek üzere hazırlanan taşıma hayvanlarına İsmail Paşa tarafından el konulmuş, bunlar cepheye gönderilmek yerine Hristiyan hacıları özel bir ücret karşılığında Kudüs'e taşımak için kullanılmıştır (Rafeq, s. 95).

Tüm bunlar yaşanırken İran ile süren savaş İran'dan Haleb'e olan ipek akışını kesmiş (Rafeq, 1970, s. 75) bu da Haleb pazarlarından kazanç elde etmeyi güçleştirmiştir (Masters, 2012, s. 57). Haleb pazarlarının boşalmasının yanı sıra Haleb vilayetinde mahsullere farelerin dadanması (Shamir 1961, s. 37), ardından 1728'de bu vilayetin nahiyelerinde meydana gelen çekirge istilası sonucu büyük bir kıtlık yaşanmıştır. İsmail Paşa'nın malikâneçiliğini yaptığı Hama ve Maarra'dan kıtlık yaşayan Haleb'e buğday sevkiyatının gerçekleşmesi büyük bir önem arz ediyordu (BOA, A.DVN.MHM.d, No: 135, s. 110, hk. 435; BOA, A.DVN.MHM.d, No: 135, s. 112, hk. 443). Paşa kıtlık zamanlarında yiyecek depolamaya başlamıştı. Yiyecek depolamaya hangi tarihlerde başladığı ve bunu halkın refahı için mi yoksa hazinesi için kâr amacıyla mı yaptığı bilinmemektedir (Shamir, s. 37-38), ancak kaçakçılığı ve vurgunculuğu teşvik ettiğinden bahsedilmektedir (Rafeq, s. 95).

İran ile bir süreliğine ateşkes sağlansa da Osmanlı Devleti bir yandan ağırlaşan sefer harcamalarının üstesinden gelmeye çalışıyor, diğer yandan ise bu harcamaların yaratmış olduğu iktisadi ve mali alanda birtakım meselelerle uğraşıyordu. Bu meselelere yönelik ıslahat çalışmaları hükümetin başına geçenleri yakından ilgilendirmekteydi. Sadarete bulunan Damat İbrahim Paşa, özellikle ağır vergi meselesine bir çare bulmak istese de İran ile yapılan savaşlar, paşanın kapıldığı

sefahat ve onun getirdiği israf sonucunda aldığı tedbirler boşa gitmiştir. Tüm bu vaziyet 1730 İsyanına uygun bir ortam hazırlamıştır (Aktepe, 2016, s. 9). İstanbul'daki bu isyan Şam'da duyulduğunda yerli ile kapıkulu yeniçerileri arasında bir dizi çatışma başlamıştır. Bu çatışmalar İsmail Paşa'nın yönetimine karşı oluşabilecek her türlü faaliyet için dikkatleri başka yöne çevirme görevi görmüş olabilir. Çatışma sırasında dükkânlar dört gün kapalı kalmış, cuma namazına ara verilmiş ve çok sayıda can kaybı yaşanmıştır. Yerli yeniçeriler bu çatışmada üstünlüğü ele geçirmişlerdir (Rafeq 1970, s. 109).

Sadrazam Damat İbrahim Paşa'nın sadareti 1730 İsyanıyla sona ermiş (Abdi Tarihi, 1943, s. IX) ve onun katledilmesinden sonra hem İstanbul'da hem de taşrada bir şekilde kendisiyle ilişkili olanlar birer bahane ile suçlanmışlardır (Abdi Tarihi, s. 26). Azm-zâde Ailesi'nin İstanbul'daki hamileri Sadaret Kethüdası Kâtibi Halil Efendi (BOA, AE. SAMD.III, 230/22106) de azledilmiştir (Rafeq, 1970, s. 107). Halil Efendi ile İsmail Paşa arasında iltizam ortaklığına dayanan bir bağ söz konusuydu. En azından *Humus Hasları ve Tevabii Mukataalarının* deruhteciliğini ikisinin üstlendiği bilinmekteydi (BOA, İE. ML, 77/7201; BOA, İE. ML, 121/11512).

İsyan sonrasında III. Ahmed tahttan feragat etmesiyle yeğeni Sultan Mahmud tahta çıkmıştır (Abdi Tarihi, 1943, s. 29-41). İstanbul'da yönetim değişikliği ve Azm-zâde Ailesi'nin hamilerinin iktidar merkezinden uzaklaştırılması, daha önce Şam ahalisinin III. Ahmed'e bu aile hakkında yapılan şikâyet başvurusunu yeniden gündeme getirmiştir. Şamlıların şikâyetlerine başvurmak, Azm-zâde Ailesi'ne yönelik eylemini haklı çıkarmak isteyen yeni yönetim için iyi bir fikir olabilirdi, ancak Azm-zâde Ailesi arasında kıdemli bir vali olan İsmail Paşa'yı gözden düşüren başka nedenler de vardır. İsmail Paşa son haccında Mekke ve Medine arasındaki Harb Kabilesi ile çatışmaya girmiş, bu yüzden rotasını değiştirmiş ve dönüş yolunda Medine'den geçmekten kaçınmıştır. Bu durum, Medine şerifi ve sakinlerinin öfkesini uyandırmış ve bazılarının göre paşanın azline neden olmakla birlikte İsmail Paşa'nın azlini yalnızca bu meseleye bağlamak mümkün değildir (Rafeq, 1970, s. 109).

Osmanlı yönetimi İsmail Paşa'nın azli hususunda bazı gerekçeler öne sürmüştür. Öncelikle hem Paşa hem de ailesi tamahkâr tutumlarıyla suçlanıyorlardı. Servetlerini arttırmak için her türlü zalimliğe başvurduklarından bahsedilmekteydi. İsmail Paşa'nın azlinde üzerinde durulan diğer hususlar ise hac için ihtiyaç duyulan malzemenin tedarikinde kusurlu olması, yine hac masrafına miriden verilen akçeleri gerekli yerlere sarf etmeyip zimmetine geçirmesi, hacıların urban eşkıyasının saldırılarına maruz kalmalarını engelleyememesi ve Şam eyaleti kendisine tevcih edildiği günden beri ahalinin eziyetle yönetilmesi (BOA, A.DVN.MHM.d, No: 136, s. 264, hk. 1140). Devletin azil kararı sadece İsmail Paşa için alınmamıştır. Aynı zamanda Sayda'nın idaresinde bulunan kardeşi Süleyman Paşa (BOA, A.DVN.MHM.d, No: 136, s. 264, hk. 1141), Trablusşam beylerbeyi olan oğlu İbrahim Paşa (BOA, A.DVN.MHM.d, No: 136, s. 264, hk. 1142), Hama voyvodası diğer oğlu Esad (BOA, A.DVN.MHM.d, No: 136, s. 264, hk. 1143) ve İbrahim Paşa'nın oğlu Lazkiye zabiti Yasin Bey (BOA, C.ML, 457/18511) de görevlerinden el çektilmişlerdir. Görevlerinden uzaklaştırılmalarının yanı sıra ailenin mallarının müsaderesi de istenmiştir (BOA, A.DVN.MHM.d, No: 136, s. 264, hk. 1140, 1141, 1142, 1143). Malları müsadere olunanlar arasında İsmail Paşa'nın Maarra'da *Çolak* namıyla bilinen kardeşi de vardır (BOA, A.DVN.MHM.d, No: 136, s. 264, hk. 1144). Maarra'da ikamet eden bu kardeşinin Musa Bey olması muhtemeldir.

Rafeq'e göre, Azm-zâde Ailesi'nin mülklerine el konulmasının esas sebebi ise İstanbul yönetiminin İran'la yeniden savaşa girmesiyle savaşın getireceği maliyetin üstesinden gelmek için bu ailenin zenginliğinden istifade etmektir (1970, s. 111). 1730 İsyanının ise devletin müsadere kararını uygulamasına uygun bir fırsat sağladığı söylenebilir.

İsmail Paşa görevden alındıktan sonra yeğeni Mustafa Bey ve kethüdası Hasan ile birlikte hapsedilmiştir. Hapsinin ardından paşanın tabiiyetinde olanlar servetini saklamaya çalışmışlar, hatta

bunun için o sırada Şam defterdarı Seyyid Fethi Efendi'ye beş yüz kese akçe rüşvet dahi vermişlerdir (BOA, A.DVN.MHM.d, No: 136, s. 281, hk. 1193). İsmail Paşa'nın malının, mülkünün gizlice kaçırılması yönünde Şam'da meşhur bir olaydan da bahsedilmektedir. 1730 İsyanı sonrasında I. Mahmud'un tahta çıktığı haberini işiten İsmail Paşa hemen mal ve mülkünün saklanması yönünde kendisine bağlı kişilere emir vermiştir. Emrin ardından paşanın kayın atası Fettah Ağa'nın da içlerinde olduğu bazı kişiler Paşa'ya ait malları, üzerinde samanlarla kaplı arabalarla Hama'ya, Maaara'ya, Haleb'e ve buralardan çeşitli kasabalara taşımışlardır (BOA, A.DVN.MHM.d, No: 136, s. 281, hk. 1193; BOA, A.DVN.MHM.d, No: 136, s. 282, hk. 1194). Paşanın hapsinin ve eşyasının zaptının İstanbul'da duyulmasını, memur Dergâh-ı Âlî kapıcıbaşlarından İbrahim sağlamıştır (BOA, A.DVN.MHM.d, No: 136, s. 282, hk. 1194). Hem İsmail Paşa'nın hem de akrabasının ve tabiiyetinde olan kişilerin halktan gasp ettikleri her ne varsa ve bunların bütün servetlerinin de soruşturularak açığa çıkarılması devlet nezdinde oldukça mühim bir iş haline gelmiştir. Ayrıca Defterdar Seyyid Fethi Efendi'ye verilen beş yüz kese akçenin de bir an önce tahsili istenmiştir (BOA, A.DVN.MHM.d, No: 136, s. 281, hk. 1193).

İsmail Paşa'nın azlinden sonra Şam valiliğine ve hac emirliğine Abdullah Paşa getirilmiştir. Yeni vali, Şam Kalesi'nde hapis olan İsmail Paşa'nın buradan başka bir yere naklini talep etmiştir. Böylesi bir talepte bulunmasının nedeni ise kendisinin hac emirliği vazifesi ile meşgul olduğu sırada İsmail Paşa ve oğullarına karşı Şam'ın güvenliğinin sağlanmasıydı. Abdullah Paşa'nın bu talebi Ekim 1731'de kabul edilerek İsmail Paşa'ya Resmo Kalesi muhafazası şartıyla Resmo sancağının tevcih edilmesine, oğulları İbrahim Paşa'nın ve Esad Bey'in de hapisten çıkarılarak babalarıyla birlikte Resmo'da ikamet etmelerine karar verilmiştir (BOA, AE.SMHD.I, 258/21036; BOA, C.DH, 229/11402). Resmo'ya hareketleri sırasında Esad Bey'in sağlığının bozulması üzerine bir müddet Trablusşam'da kalmasına müsaade edilmiştir. Amcası Süleyman Paşa o sırada Trablusşam valiliğinde bulunuyordu. Süleyman Paşa, yeğeni Esad'ın babasının yanına gitmek yerine kendisinin yanında mütesellim olarak vazifelendirilmesini istemiştir. Böylece Esad Bey Trablusşam'a mütesellim olmuştur (BOA, C.DH, 338/16853). İsmail Paşa'nın Resmo'ya gitmesinin üzerinden çok geçmemiştir ki Mart 1732'de Hanya muhafızlığının boşalmasıyla buraya memur edilmiş, oğlu İbrahim ise babasının eski vazifesiyle görevlendirilmiştir (BOA, AE. SMHD.I, 151/11244). İsmail Paşa, Hanya Kalesi muhafızı iken 1 Ağustos 1732'de Hanya'da eceliyle vefat etmiştir (BOA, D. BŞM. MHF, 25/45).

İsmail Paşa'nın Mallarının Müsaderesi: Suiistimal ve Yeniden Tahrir

Kapıcıbaşı İbrahim Ağa'nın Hırsızlığı

Müsadere sistemi, devletin hassasiyetle takip ettiği mali bir uygulamaydı, ancak sorunları hiç bitmeyen bir süreçti (Telci, 2007, s. 164). Bu sorunlardan biri de hiç şüphesiz müsaderesi istenen mal ve mülkün kaydı esnasında gerçekleşiyordu. Özellikle yükte hafif pahada ağır olan eşya, kaydı tutan memurun iştahını kabartabiliyordu. Bazen de kayıt esnasında fırsatın yakalandığı anda yahut birilerinin işbirliğiyle çeşitli eşyanın, hatta at, katır gibi hayvanların ilgili görevliler tarafından çalındığı da oluyordu.

İsmail Paşa'nın tutuklanması, mallarının ve eşyasının kayda geçirilmesi gibi işlerin Dergâh-ı Âlî kapıcıbaşı İbrahim Ağa'ya verildiğine yukarıda değinilmişti. İbrahim Ağa mal ve mülk sevdasına kapılarak görevini kötüye kullanmıştır. Onun gizlediği mal ve eşya her ne ise bir an önce açığa çıkarılması devletin dikkatle takip ettiği bir mesele haline gelmiştir. Meselenin çözüme kavuşmasının yani mal ve eşyanın ortaya çıkarılmasının ardından İbrahim Ağa'nın tutuklanarak İstanbul'a getirilmesi emredilmiştir (BOA, A.DVN.MHM.d, No: 136, s. 348, hk. 1448). İbrahim Ağa'nın yerine ise paşaya ait servetin zaptı ve tahriri işiyle Kara Hasan-zade Ahmed vazifelendirilmiştir. Ayrıca çalınan nakdin ve eşyanın İbrahim'den geri alınmasında hususi olarak İstanbul'dan bir mübaşir tayin edilmiş ve Şam'a gönderilmiştir (BOA, AE.SMHD.I, 197/15412).

Sorguya çekilen İbrahim Ağa zimmetinde İsmail Paşa'ya ait ne kadar nakit ve eşya var ise tek tek anlatmaya başlamıştır. Öncelikle İbrahim Ağa, mal ve eşyanın kaydı sırasında paşaya ait 12.816,5 kuruş değerinde yaldızlı, tuğralı ve zincirli üç adet kemeri odasındaki sandığında sakladığını itiraf etmiştir (BOA, AE.SMHD.I, 197/15412; BOA, AE. SMHD.I, 22/1297). Daha sonra kendisine üç adet kemerin haricindeki 23.000 kuruşa ne olduğu sorulmuş, ancak o zimmetinde 21.015,5 kuruş bulunduğunu söylemiştir. 23.000 kuruşun bilgisinin verildiği belgeden daha erken tarihli başka bir belgede söz konusu meblağ 22.015,5 kuruş olarak kayda geçirilmiştir. Burada bir yanlışlık değil de İbrahim Ağa'nın sorgu esnasında verdiği farklı yanıtlar ya da etraflıca yapılan soruşturma esnasında bilgisine başvuru alan kişilerin verdiği cevaplar etkili olmuş olabilir. Nihayetinde her iki belgede de İbrahim Ağa'dan tahsili istenen meblağ aynıdır (İlgili belge için bk. BOA, AE.SMHD.I, 197/15412). Ayrıca paşaya ait at, beygir, katır ve kısrakları satarak elde ettiği 5.035 kuruş ile 200 gırar/büyük çuval (Ayverdi, 2011, C. 1, s. 1014) arpanın bedeli olan 1.400 kuruş ki toplamda 6.435 kuruşun da İbrahim Ağa'nın zimmetinde olduğu tespit edilmiştir. Böylece İbrahim Ağa'da söz konusu 21.015,5 kuruş ve satılan hayvanlar ile arpanın bedeli olan 6.435 kuruşla birlikte toplam 27.450,5 kuruşun olduğu saptanmıştır. Toplam 27.450,5 kuruştan, onun dört aylık masrafı olan 6.354,5 kuruş çıkarılarak 21.096 kuruşa ulaşılmıştır. Bu 21.096 kuruşa daha sonra 2.000 kuruş değerindeki eşya ve nakdin bedelinin de eklenmesiyle ortaya çıkan net toplam 22.096 kuruşun İbrahim Ağa'dan bir an önce tahsili istenmiştir (BOA, AE. SMHD.I, 22/1297).

Mal ve Eşyanın Yeniden Tahriri

İbrahim Ağa'nın suiistimalinin anlaşılmasıyla onun İstanbul'a gönderdiği deftere de itibar edilmeyerek İsmail Paşa'ya ait mal ve eşyayı gösteren defterin yeniden yazımı talep edilmiştir. Bu yeni deftere İbrahim Ağa'nın dâhil etmediği, defterin yeniden tahririnde eksik olduğu anlaşılan ve satışı gerçekleştirilen eşya ayrıntılı olarak kaydedilmiştir (BOA, D.BŞM.d, 1723). Daha sonra bir kopyası da hazırlanmıştır. Kopyası olan bu defter arşiv çalışanları tarafından İsmail Paşa'nın muhallefat defteri olarak tanımlanmıştır, ancak defterin içeriğine bakıldığında paşanın azli sonrası ona ait mal ve eşyanın yeniden tahririni gösteren defter olduğu anlaşılmaktadır (BOA, D.BŞM.MHF.d, 12434). Eşyanın listelendiği kısımda öncelikle 1 adet Mushaf-ı şerif yazılmış, ardından eşya bazı başlıklar altında tasnif edilmiştir (BOA, D.BŞM.d, 1723, s. 2).

Müsadereye konu olan eşya incelendiğinde İsmail Paşa'nın daha çok giyim kuşamıyla ön plana çıktığı görülmektedir. Bunlar arasında çeşitli kumaşlara sarılmış kürkler, giysi yapımında kullanılacak kürk parçaları; kaftanlar; Türk-Arap pamuklular listesinde belirgin olan Şam alacaları ve Haleb kutnîleri¹ (İnalçık, 2021, s. 505) gibi kumaşlardan yapılmış giysiler; Hint menşeli kumaşlardan oluşan muhtelif giysiler, başlıklar, şallar ve kemerler vardır. Hint şalları ile beraber Hint pamukluları Osmanlı Devleti'nde büyük rağbet görmekteydi. 17. yüzyıldan beri Hindistan, dünyanın bir numaralı pamuklu üreticisi ve ihracatçısıydı. Hindistan-Ortadoğu ticaretindeki gelişme İsmail Paşa'nın eşyası arasında Hint kumaşlarının ağırlığını da ortaya koymaktadır (İnalçık, s. 503-505). Paşanın Hint menşeli malları sadece kumaşlardan ibaret değildi, ayrıca iskemle ve çekmece gibi mobilyası da Hint işiydi.

İsmail Paşa'nın samur başta olmak üzere farklı hayvan derilerinden yapılmış kürkleri de sayıca fazlaydı. Hatta abdest alırken kullandığı *abdestlik* kürkleri de vardı. Zenginliğin ve gösterişin bir parçası olan kürkler İsmail Paşa'nın gardırobunda adeta sıradan bir giysi haline gelmişti.

Paşa giyimini saatler, altın kemerler ve gösterişli kuşaklar ile tamamlamıştır. Gösterişli görünümünün yanında vücudunun bakımına da önem verdiği çeşitli kokulardan ve yağlardan anlaşılmaktadır. Bu kokular evinin de vazgeçilmez parfümlerini oluşturuyordu.

¹ Kutnî/kutnu, pamuk ve ipek karışımı bir kumaştır. Bu kumaşta ipek oranı pamuğa göre daha yüksektir. Düz, çizgili veya desenli olan kutnîler Fransız satenlerinin pek başarılı olmayan taklitleridir (Yılmaz, 1992, s. 789).

Ev döşemesini oluşturan eşyası Acem, Haleb, Hama, Bursa, Sakız ve Kıbrıs işiydi. İsmail Paşa'nın Çin işi kâseleri ve tabakları da mutfağının önemli parçalarıydı. Fazla sayıda olan fincanları da Arap kültürünün vazgeçilmezi olan kahve tüketimini hatırlatmaktadır. 650 adet fincanı altın yaldızlıydı. Paşanın 1 adet bıçak ve 3 adet kemeri dışında has altından yapılmış başka eşyası yoktu. Som altından eşya yapmak pahalıya mal olmaktaydı. Aslında eşyanın has altın ya da kaplaması devletlerin ve toplumların ekonomik güçlerine işaret etmektedir (Batur, 2001, s. 78). Paşanın eşyası arasındaki büyük tencereler ise evinde kalabalık sofralar kurulduğunu göstermektedir. Bu kalabalık sofraların kaynağı ise hiç şüphesiz onun Şam valiliği ve hac emirliği makamıydı.

İsmail Paşa'nın, işgal ettiği ve devlet adına kullandığı Şam Valiliği ve Hac Emirliği makamı onun zenginliğinin esas kaynağıydı (Sevinç, 2013, s. 472). Bu kaynağın içeriğini çadırlar, muhtelif altın ve gümüş paralar, develer, gösterişli at takımları, hilatlar, kale mahzenlerinde muhafaza edilen zahire ve su tasları oluşturmaktaydı. Müsadere yöntemine başvurulmasının bir nedeni de bu zenginliğin tekrar Şam Valiliği ve Hac Emirliği hizmetine sunulması içindi (Sevinç, s. 472).

Tahrir edilen defterdeki mal ve eşyanın İsmail Paşa'nın bütün servetini yansıtmayı yansıtmadığı da tartışmalıdır. Paşanın müsadere korkusu ile mallarını akrabaları ve adamları aracılığıyla başka mahallere sevk ettiğinden yukarıda bahsedilmişti. Müsadere korkusu ile malların başka kimselere kaydırılması bir şahsın mal varlığının sağlıklı bir tespitini zorlaştırmaktaydı (Karahasanoğlu, 2012, S. 179-188). Sağlıklı bir tespitin yapılmasının önündeki bir engel de herhangi bir şahsın müsadere edilen mal varlığının dökümüne farklı tasniflerde rastlanmasıydı (Karahasanoğlu, s. 179-182). Ayrıca bu tespitin yapılmasında başka bir mesele de paşanın müsadere edilen mallarına nezaret eden İbrahim Ağa'nın suiistimaliydi. Özellikle malların başka mahallere sevk ve görevlilerin suiistimalleri karşısında Osmanlı Devleti, müsadere esnasında etraflı bir inceleme yapıyor, bu incelemenin ilerleyebilmesi için de malları müsadereye konu olan şahsın adamlarını, eşlerini, çocuklarını, hizmetlilerini sorguya çekiyor, hatta sorgular esnasında işkencelere dahi başvuruyordu (Şeyh Ahmet el-Bedîrî el-Hallâk, 1995, s. 43). Bir de bunların yanında müsadere süreci boyunca Osmanlı Devleti'ne bilgi veren resmi memurlar ve gayri resmi şahıslar bulunuyordu. Müsaderesi istenen malın ve eşyanın ikinci defa yazımına da yine malların sağlıklı bir tespiti için başvurulmuş olması muhakkaktır, ancak Osmanlı Devleti'nin müsadere uygulamasına yönelik yapılan çalışmalarda bu şekilde ikinci bir tahrir durumuna rastlanmamıştır.

Burada söz konusu defterdeki başlıklar üzerinden müsadereye konu olan eşya verilecektir. Müsaderesi yapılan eşyanın tasnifine geçmeden önce belirtilmesi gereken bir husus vardır. Çoğu zaman eşya için bir para birimi yazılmadan fiyat tespit edilmiş, buna göre eşyanın altına *kıymet* kelimesi ile meblağ verilmiştir. Hatta bazen kıymet ve bir para birimi olan *hasene* aynı anda kullanılmıştır (Güneş-Yağcı, 2020, s. 38; BOA, D.BŞM.d, 1723, s. 2-3). Bazen de fiyat tespiti yoktur. Alım satımı yapılan eşyanın ise para birimi kuruş olarak gösterilmiştir (BOA, D.BŞM.d, 1723, s. 8, 9, 10, 11).

Paralar: Hac emirliğinde bulunduğu sürede İsmail Paşa, Mekke ve Medine ile sürekli irtibat halinde olmuş ve bu bölgelerde ticaretle uğraşmıştır. Ticaret sayesinde Osmanlı coğrafyasının her bölgesine ait çok çeşitli altın ve gümüş paraları biriktirme imkânına sahip olmuştur (Sevinç, 2013, s. 491). Altın paraları; zincirli (37.953 adet), yaldız (2.462 adet), tuğralı (2.897 adet), Konstantin (849 adet), cedîd (89 adet) ve Macar (581 adet). Gümüş paraları ise zolota, riyal (3.300 adet), sümün, pâre, esedî kuruş (5.640 adet), sülüs ve rub'. Bu altın ve gümüş paraların değeri 293.422,5 kuruştur.

İsmail Paşa'nın hac masrafı için 6.400 kuruşluk makbuz senedi olup söz konusu meblağ 293.422,5 kuruştan ödenmiştir. Hacca verilen bu ödemeden sonra geriye 287.022,5 kuruş kalmıştır.

Kuşak, Amber, İtirşâhî, Öd: Burada öncelikle paşaya ait gösterişli bir kuşakla karşılaşılmaktadır. Kırmızı minekârî kuşak orta büyüklükte yirmi bir elmas taşıyla işlenmiş ve inciyle süslenmiştir.

Başlıkta belirtilmemiş, ancak kullanmak üzere küçük ebatta yaklaşık 5 miskal ağırlığında 40 inci de kayıt altına alınmıştır.

Daha ziyade güzel koku için kullanılan ıtırşâhî, öd ve amber gibi maddeler de paşanın eşyası arasındaydı. Bunlar, maddi durumu iyi olanların evinde bulunuyordu (Öztürk, 2008, s. 272). Kaydedilenler; 2 küçük şişe ıtırşâhî, 15,25 kıyye (1 kıyye 1,28 kg) al öd, 2 küçük ve 1 büyük öd yağı şişesi, 683 miskal (1 miskal 4,25 gr) ağırlığında 4 amber parçası, 4 kıyye orta büyüklükte öd, 1 kıyye ufak öd. Ayrıca amberden yapılmış küçük kâse ile kırık kutu da vardır (BOA, D.BŞM.d, 1723, s. 2).

Saatler: İsmail Paşa'ya ait saat çeşitleri; bugünkü cep saatinin ön örneği olan koyun saati (Aydın, 2017, s. 14), peştahta/pıştahta denilen üstü düz tahta, muhtemelen çekmecesi de olan masa saati (Ayverdi, 2011, C. 3, s. 2529) ve asma tabir edilen duvar saatidir.

Koyun saati cep saatinin daha büyüğü olup koyunda, koyun cebinde, şal, kuşak içinde veya zincir vasıtasıyla boyuna dolanarak taşınırdı (Aydın, 2017, s. 14). Paşanın eski 3 gümüş koyun saati bulunuyordu. Masa saati olan 3 peştahta saatinden biri bakır, bir diğeri hem bakır hem de çalar saat, sonuncusu ise sadece çalar saat şeklindeydi. Duvara asılı (asma) 2 saatinden biri bakır, diğeri ise çalar saattir.

Silah Takımı: İsmail Paşa'nın kılıç, gaddâre, topuz, hançer, hışt/hışt, kalkan, bıçak, zırh ve çöğen gibi muhtelifte silah takımı bulunuyordu.

Kılıçlarının hepsi gümüşlendi. Kabzası gergedan (Şemseddin Sami, 1999, s. 1158) boynuzundan yapılmış ve mahfazası olan kemerle birlikte 3; balık dişi kabzalı, kemeriyle birlikte 1; yine balık dişi kabzalı ve bunlardan biri gümüş kemerli 6; siyah kabzalı 2; kemeriyle birlikte siyah kabzalı 3 kılıcı vardı.

Pala cinsinden uzun kama olan *gaddâreleri* (Ayverdi, 2011, C. 1, s. 1004) de gümüşten yapılmıştı. Toplam 38 gaddâresinden 9'u şatır gaddâresiydi ki bunların gümüş bağ kemerleri de bulunuyordu.

İsmail Paşa'nın bağ kemerleri gibi mahfaza olarak kullandığı kuşakları da mevcuttur. Bele bağlanan bu kuşaklara daha ziyade hançer gibi küçük bıçaklar konulmaktaydı. Bunlar; hançerleriyle birlikte gümüş 4 şatır kuşağı ve palasını koyduğu eski 4 bakır şatır kuşağıdır. Ayrı olarak kaydedilen 1 küçük gümüş hançeri de eşyası arasındadır. Bunun dışında 1 fildişi bıçağının ve 4 gümüş şatır el mızrağının (hışt/hışt) (Ayverdi, 2011, C. 2, s. 1282) da olduğu görülmektedir.

Kılıç ve ok darbelerine karşı siperlik olarak kullanılan 9 gümüş kalkanı ve 1 filkulağı (Şemseddin Sami, 1999, s. 1035) kalkanı mevcuttur. Kalkan gibi aynı amaçla kullanılan ancak bir giysi mahiyetindeki 4 zırhından 1'i kollu, 3'ü ise kolsuzdur.

Tüfekler ve Tabancalar: Deftere 12 tüfek, 7 çift ve 1 adet tabanca kaydedilmiştir. Tüfekler; dipçik kısmı sedeften gümüş bilezikli boylu 1 tüfek, Şam işi gümüş bilezikli boylu 5 tüfek, iç ağaların kullandığı 4 kara boylu tüfek ve sadece kara boylu olarak kaydedilen 2 tüfektir. Numune olarak bırakılan 2 kara boylu tüfeğin dışındakiler satılmıştır.

Tabancalar; 4 çift gümüş kabaralı kuburlu tabanca, 3 çift kabarasız tabanca ve 1 tabancadır (BOA, D.BŞM.d, 1723, s. 3).

Raht (At Takımı): Raht, genel manada at takımı demektir, ancak rahtın atın göğsüne takılan süs eşyası gibi daha dar manaya geldiği de bilinmektedir (Dingeç, 2011, s. 12). Gümüş raht ve kemerler, başlık ve bu başlığın atın alını ve burnu üzerine sallandırılan, üstüne gümüş veya altın yaldızlı süslerin takıldığı zincir (*reşme*) ile tamamlanıyordu (Ayverdi, 2011, C. 1, s. 2611). Defterde raht ve onu tamamlayan parçalar şöyledir; 19 gümüş büyük raht kemer başlık reşme, 10 gümüş vasat raht kemer başlık reşme, 10 gümüş raht kemer ile pekiyi durumda olmayan başlık, 7 reşme, 1 gümüş vasat raht

kemer başlık reşme, 3 parçalı 4 gümüş raht ve yine 10 gümüş büyük raht kemer başlık reşme. Ayrıca başlıksız 2 gümüş haydarî raht ve başlıkla birlikte gümüş çapkun rahtı da vardır.

Bunların dışında atın kullanımında dizgin, tapkur, sînebend, kesme, tirkeş ve kalkandaş gibi malzemelerin de olduğu görülmektedir. Tapkur ile birlikte 17 dizgin, 10 tirkeş ve kalkandaş, göğüslükle (sînebend) birlikte 4 Haleb işi sırmalı başlık, 2 Haleb işi tellî göğüslük, biri tellî biri sade olmak üzere 2 tapkur, 2 çok saçaklı şerifî kesme ve 1 tellî dizgin de kaydedilenler arasındadır (BOA, D.BŞM.d, 1723, s. 2).

Üzengiler: At takımı içerisindeki üzengiler ayrı başlıkta verilmiştir. Bunlar; 7 çift yeni, 2 çift eski, 1 çift eski gümüş kaplı, 1 çift yeni yaldızlı ve 1 çift yeni beyaz Mısır üzengisi; 3 çift Haleb üzengisi; 19 çift gümüş ve 4 çift gümüş kaplı üzengilerdir.

Eyerler: Renkli kadife geçirilmiş 16 eyerin 9'u gümüş kaplı, 7'si ise gümüş kabaraıdır (BOA, D.BŞM.d, 1723, s. 3).

Kesmeler: Kesme genel başlığı içerisinde kesmeler (eyer örtüsü) (Ayverdi, 2011, C. 2, s. 1679) (67 adet), at gömleği (6 adet), yedek örtü (12 adet), at abası (29 adet), haşe (eyer örtüsü) (Başbuğ, 1986, s. 94) (8 adet) ve kaplan postu (4 adet) gibi atın kullanımına yönelik eşya yer almıştır. Kesmeler, çuka (19 adet), kadife (24 adet) ve daha az görünen kaneviz/kendir bezi (2 adet) üstüne yapılmıştır. Sırma ve kılardan işlemeli çuka kesmelerde kırmızı, siyah, nefti, yeşil ve kahverengi renkler kullanılmıştır. Bazı çuka kesmelerde karanfil ve gül motifleri de bulunuyordu. Gümüş kabaraı kadife kesmelerde mor, yeşil, kırmızı, mavi, siyah ve benefiş renkler tercih edilmiştir. Ayrıca bir tane menevişli kadife kesme de görülmektedir. Kendir bezi kullanılan iki adet kesme sırma işlemeli olup biri siyah renklidir. Kesmede kullanılan çuka, kadife ve kendir bezi kumaşlarının dışında siyah, yeşil, beyaz, sarı, mavi, kırmızı ve renk belirtilmemiş Şam kesmeleri (14 adet) de yer almaktadır. Şam kesmesinin birinde alaca (pamuk-ipek karışımı) kumaş kullanılmıştır. Beş adet som Şam kesmesinin ikisi de astarsızdır. Diğerleri; eski siyah sade kesme, siyah sırmalı kesme, kılardan işlemeli kesme, Hama işi tellî siyah astarsız kesme ve *recîmi?* kumaşların kullanıldığı kesmelerdir. *Recîm*, taşlanmış, taşla kovulmuş anlamına gelmektedir (Şemseddin Sami, 1999, s. 659). Burada muhtemelen taşlanmış kumaş kastedilmektedir. Kumaş imal edildikten sonra kumaşı daha dayanıklı hale getirmek maksadıyla belirli işlemlere tabi tutuluyordu. Bu şekilde kumaşın yapısıyla oynanmasına taşlanmış kumaş denmektedir (<https://kumasgelsin.com>kumas>taşlanmış-tensel-kumas>, Erişim tarihi: 23.03.2022).

At gömleği kırmızı çukadan yapılmıştır. Yedek örtülerin yedisi kırmızı çukadan olup beşi yeni, ikisi eskidir. Diğer beş yedek örtü kırmızı renkte, kullanılmış ve eskidir. Kırmızı çukadan yapılan haşeler ise eskidir. Yünden yapılmış ve kaba bir kumaş olan at abası Türkmen işidir (BOA, D.BŞM.d, 1723, s. 4).

Ev Döşemesi: İsmail Paşa'nın ev döşemesinde minderler, yan yastıklar, yastık yüzleri, döşek yüzü, kalıçeler, keçeler, kilimler gibi en temel eşya yer almıştır. Bu eşya içerisindeki yastıkları *minder yastık*, *yastık* ve *yanlık/yan yastık* isimleriyle görmek mümkündür. *Minder yastıklar* zemin üzerine gelecek şekilde yerleştirilirdi. *Yastık* olarak adlandırılan eşya sırt dayamak için kullanılır, *yan yastıklar* ise genellikle otururken daha rahat bir pozisyonda olmayı sağlardı (Yılmaz & Koyuncu, 2013, s. 95-96). Paşanın, mavi, kırmızı ve beyaz renklerde; çuka, yemeni, basma çuka ve germsud kumaşlara kaplı; Acem ve Haleb işi; suzenî ve tellî işlemeli; kullanımına göre de köşe minderleri bulunuyordu. Yan yastıkları Acem ve Hama işiydi. Yastık yüzleri, kadife, beledî ve çuka basma kumaşlardan yapılmış olup içlerinde Bursa ve Sakız menşeli olanları da vardı. Ayrıca sırma ile dokunmuş eski 4 adet yastık yüzü de mevcuttu. 3 döşek yüzü atlandı. Kalıçeleri; 12 Acem ve 2 orta kalıçeydi. Keçeleri Acem ve Selanik işiydi. Nakışlı olan kilimlerinin dışında orta ve çadır kilimleri de bulunuyordu. Dahası seccadeler de bir ev için gerekli eşya idi. Seccadeler namazlık değildi, gerektiğinde diğer halılara göre

daha küçük ebatta olduğu için Kâbe yönüne çevrilip namaz kılınabilmekteydi. Ayrıca seccadeler her zaman serili halde bulunuyordu (Aytaç, 2013, s. 16). Onun seccadeleri; 12 kaliçe seccade, 2 kadife seccade, 1 şal seccade, 2 Sakız işi seccade, 1 suzenî tellî seccade ve 2 Kıbrıs işi seccadesiydi. Paşanın 2 eski cemaat seccadesi de bulunuyordu (BOA, D.BŞM.d, 1723, s. 7).

Sim Evdanlık (Gümüş Ev Eşyası): *Sim Evdanlık* başlığı altında verilenler daha ziyade mutfak takımı, aydınlatmada kullanılan şamdanlar, gülâbdan, buhurdan, devât (divit) ve mikras (makas) gibi gümüşten yapılmış eşyayı içerir (BOA, D.BŞM.d, 1723, s. 3).

Tablo 1: İsmail Paşa'nın Gümüş Ev Eşyası

Eşyanın Cinsi	Adedi	Değeri	
Kafes ile leğen	2	Kıymet 7	
İbrik	1		
Şamdan	2		
Kapaklı sahan	15	Kıymet 21, hasene 300	
Kapaklı lengeri	1		
Vasat tepsi	1		
Büyük tepsi	-	Kıymet 10, hasene 50	
Leğen ile ibrik ve kafes	2	Kıymet 15, hasene 150	
Buhurdan ile gülâbdan	1		
Kelle şeker tabağı ile kaşık	1		
Şamdan	2		
Mikras	1		
Küçük şamdan	1		
Kahve ibriği	1		Kıymet 1, hasene 70
Büyük kahve tası	1		
Leğen ile ibrik ve kafes	2		Kıymet 5, hasene 300
Vasat tepsi	1		
Küçük şamdan	1		
Gümüş parçaları		-	
Buhurdan	1	-	
Devât	1	-	
Fağfuri buhurdan	2	-	
Fağfuri gülâbdan	2	-	
Kabaralı şamdan sofrası	1	-	

Çin İş Eşya: Paşanın Çin işi (fağfuri) kap kacağı 7 sade gülâbdân (biri kırık), 1 altın yaldızlı (müzehheb) kâse, 45 büyük tabak (biri kırık), 12 lacivert altın yaldızlı büyük lenger tabak (biri kırık), 1 büyük kâse, 3 hataî (Sertoğlu, 1986, s. 107) sarı vasat kâse, 21 vasat tabak, 3 çorba kâsesi, 14 yekmerdî kâse, 2 yazılı kâse, büyük ve küçük 19 balgamî (Ayverdi, 2011, C. 1, s. 277) tabak, 5 altın yaldızlı vasat tabak, 1 maşrapa, 650 altın yaldızlı fincan (50'si kırık, kıymet: 728) ve 1 hamam leğenidir (BOA, D.BŞM.d, 1723, s. 5).

Hint Malları: İsmail Paşa'nın Hint mallarının büyük çoğunluğunu çeşitli kumaşlar oluşturmaktadır. Kumaş toplarının yanı sıra bu kumaşlardan yapılmış farklı ebat ve kalitede destar (sarı), don, kaftan, ihram, yağmak gibi giysiler de mevcuttur. Özellikle destarlarının çok sayıda olduğu görülmektedir.

Tablo 2: İsmail Paşa'nın Destarları

Destar Çeşitleri	Adet	Destar Çeşitleri	Adet
Kaliteli helâlî destar	17	Kaliteli bendî destar	80
Bendî büyük destar	9	Sof bendî destar	27
Orta kalitede bendî destar	46	Bendî destar	211
Hezârî destar	20	Altun baş destar	50
Teneke kutu içinde destar	6	Kaba destar	1
Orta kalitede destar	5	Fellah destar	42
Altun baş kaliteli destar	82	Altun baş sülüseyn? (سُلُوسَيْن) destar	8
Mütearif bendî destar	298	Bendî sülüseyn destar	10
Helâlî destar	23	Mermerşâhî destar	19
Devsad gezi destar	10	Orta kalitede mütearif bendî destar	7
Yeksad bendî destar	10		

Kullanımına göre şalları; kemerbend (kemer bağı), boyunluk, donluk şallar ile omuz (ketfi) şalıdır. Ayrıca alaca, âbâni kumaş şalların yanı sıra sade, işlemeli, çiçekli, sünbüllü, elvan, turuncu, kırmızı, büyük-küçük ebatta şallar da vardır. Kutniler; beyaz (17 adet), sade elvan (146 adet), al (11 adet), taraklı (26 adet), çeşm-i bülbül (14 adet). Diğer kumaşlar; germsud, alaca, beldârî, mehterhanî, beşme, kemhâ, bez, hâs, şeşhâne, şâlî, bâfta, yonadârîdir. Ayrıca Hindistan'ın Buruc (Broach) şehrinde Burucî (Öztoksoy, 2007, s. 90) ve Evrengâ-bâd şehrinde ise Evreng-şâhî (Doğan, 2014, s. 417) isimlerinde dokunan kumaşlar da görülmektedir.

Bunların dışında büyük ve küçük 2 çekmece, 4 iskemle, 1 abdest iskemlesi, 1 Hezârân yemek iskemlesi gibi Hint işi eşyası da bulunmaktadır (BOA, D.BŞM.d, 1723, s. 4-5).

Şam Malları: İsmail Paşa'nın Şam malları; 1 adet helâlî, 9 adet germsud, 57 adet ala kapıklul helâlî, 1 adet Hint iplik Şam alacası, 10 adet şâlî renkli alaca, 1 adet Haleb kutnîsi, 9 top (8'i alınmış) renkli , 1 top -bez, 1 top mavi minderlik bez, 10 adet Şam alacası gibi muhtelif kumaşlardır (BOA, D.BŞM.d, 1723, s. 5).

Giyecekler: İsmail Paşa'nın kıyafetleri arasında en dikkat çeken kürkleridir. Paşa, şal, germsud, sof, çuka, kaneviz gibi kumaşlara kaplı kürklerini daha ziyade biniş (9 adet), kerrake (1 adet), kontoş (1 adet), serhaddî (7 adet) ve ferace (6 adet) şeklinde kullanıyordu. Ayrıca abdest alırken giyindiği 3 adet kürkü de bulunmaktaydı. Kullanılan kumaşlar, gülpembe, sarı, kırmızı, yeşil, beyaz, meneviş, turuncu, mavi, mor ve elvan renklerindeydi. Kürklerinde; kakum, karsak, samur, sincap ve zerdava gibi hayvanların postları tercih edilmiştir. Bir nevi üstlük halinde kullanılan bu giysi kürklerin dışında yine kumaşlara kaplı kürkler (3 adet) ile kürk parçaları da geniş yer tutmaktaydı. İçi kürklü bir giyecek yapmak için kullanılan kürk parçalarına *tahta* (Ayverdi, 2011, C. 3, s. 3039) deniyor, paşanın bu şekilde 29,5 adet kürk parçası bulunuyordu. Bunun dışında hayvanın nafe kısmından yapılmış 19,5 adet, yeni samur derisi 10 adet ve 3,5 adet de zerdava kürk parçaları mevcuttu. Kürklerin yanı sıra 1 adet kırmızı Frenk kürk kabı da görülmektedir.

Diğer giysileri 7 ferace, 1 kerrake, 5 biniş, 8 kaftan, 4 kontoş, 3 dolama, 3 entari, 6 kapama, 1 çift ihram, 1 şalvar, 17 İstanbul gömleği, 1 hamam gömleği, 8 aba, 45 don, 1 yağmurluk, 6 serhaddiden oluşur. Bele sarılan bağları; 10 kuşak, 1 kemer-bend, 5 uçkurdur. Alın üzerinde dolanan 2 çatkısı, 6 fesi, 1 eldiveni, 18 kerrake harcı, 1 kırmızı aba harcı ve 4 silah abası da vardır.

Ayrıca 25 hamam peştamal ve ne için kullanıldığı belirtilmeyen 11 peştamal, 6 berber peşkiri, 10 destmâl ve farklı amaçlar için kullandığı 42 makrama (abdest, yemek, kahve) da kayıtlıdır.

Üst-alt, baş giysileri, bel bağları ve havluların dışında çeşitli kumaşlar, örtüler de bulunmaktadır.

Tablo 3: İsmail Paşa'nın Çeşitli Kumaşları ve Örtüleri

11 sof elvan donluk	6 top elvan dibâ	1 dülbend örtüsü
1 sade germsud	3 parça elvan atlas	2 top elvan sof
1 beyaz alaca sade	3 parça hatayî	75 parça elvan çuka
3 top kırmızı sof	2,5 top hatayî aba astarı	1 atlas parçası
1 Engurî beyaz sof	1 top kırmızı tellî Acem kumaşı	3 parça elvan sade hatayî
6 Hama puşisi	1 parça beyaz hatayî	1 Medine örtüsü

Dahası bu başlık altında 4 hamam döşemesi de kaydedilmiş, ancak döşemeden kast edilen ne olduğu bilinmemektedir (BOA, D.BŞM.d, 1723, s. 5-6).

Muhtelif Kalemler: Paşanın bu başlık altında peşkirleri, mutfak takımı, perdeleri, bohçaları, çuvalı, peştamalı, aynası ve tarakları gibi muhtelif eşyası görülmektedir. Hama, Acem, Mısır ve Tire işi peşkirleri daha ziyade beyaz, mavi, kırmızı renklerine sahiptir. Bu peşkirlerden 2'si kılabledanlı ve 1'i tellîdir. Mutfak eşyası; 1 kaşık, 1 Acem işi işlemeli sofrası, 1 sırmalı matara, 4 sedef kaşık, 3 balık dişi kaşık, 1 kile (ölçü) şeker kaşığı, 2 eblak/ablak (rengi alaca) (Ayverdi, 2011, C. 1, s. 7) kaşık ve 1 kırmızı germsud üzerine suzenî işleme sofradan oluşmaktadır. Perdeleri; 1 tellî hatayî otak perdesi, 1 Hama işi yüzü tellî kırmızı astarlı mavi sade hatayî otak perde, 1 yemeni küçük perde, 6 yeşil çuka kullanılmış perde, 2 elvan çuka kapı perdesi ve 1 alaca perdedir. Bohçaları; 1 hurde kumaş bohça, 1 kutnî alaca bohça, 1 eski sırmalı bohça ve 1 kırmızı işleme bohçadır. Bunların dışında, 1 beyaz Mısır işi peştamal, 4 sedefli ayna, 14 zarf ile tarak, 1 Mısır işi çarşaf (kıymet 2), 1 kutnî parçası ve 1 sedefkârî tavla ve kullanılmış 90 çuval kayıtlıdır.

Çadırlar: Seferde asker birliklerine ve esnaf gruplarına bir nevi mesken vazifesi gören çadırlardan başka hazine, mutfak, hamam, erzak ve mühimmat deposu, hastahane ve ahır gibi çeşitli ihtiyaçlara hizmet eden çadırlar da bulunuyordu (Bozkurt, 1993, C. 8, s. 162). Paşanın kayıt altına alınan çadırlarının başında üç direkli kullanılmış otağı gelmektedir. Bu otağı 1 adet tennure, 2 adet etek ve 3 adet satılmış sâyebândan oluşuyordu. Çadırlar, genellikle üst örtü, etek ve direk olmak üzere üç ana parçadan meydana gelmekteydi. Bu üç parça haricinde, çadırın dışında kalan fakat vazgeçilmez bir kısım *zुकak/sokak* idi. Çadır veya çadır gruplarını çevreleyen kuşatma duvarı vazifesi gören (Çürük, 1993, C. 8, s. 163) otak *zुकakları* da 36 adet olup 24'ü eski, 12'si ise yeniydi. Bunun dışında 7 adet eski *zुकak* parçası da vardı. Paşanın diğer çadır türleri şunlardan oluşmaktadır:

Tablo 4: İsmail Paşa'nın Çadırları

1 adet kullanılmış içi kırmızı ve muşambalı eski çerçe	1 adet kullanılmış içi Kıbrıs kumaşıyla kaplı yemeklik sâyebân
6 adet yeni ve 4 adet kullanılmış olmak üzere toplam 10 adet kırmızı tozluk	1 adet kubbe harem haymesi kullanılmış muşamba ile birlikte 1 adet kırmızı kullanılmış hamam
1 adet muşambasız eski hazine çerçesi	1 adet basma çuka kullanılmış oba
2 adet eski oba avlusu	1 adet muşamba ile birlikte eski çerçe
1 adet basma çuka yatak çadırı tozluk ile birlikte 20 adet çerçe	3 adet çuka kenarından çadır ortası
2 adet kırmızı eski çeşme (tuvalet çadırı) (Öztürk, 2011, s. 271).	36 adet <i>اطما</i>
1 adet kullanılmış şemsiyye	

İbrahim Ağa'nın Defterinde Olmayanlar: İsmail Paşa'nın eşyasının yeniden tahririnde eksik olduğu belirlenen eşya da kayıt altına alınmıştır. Bunlar, kabzası zernişan işlemeli 1 altın bıçak, siyah kabzalı gümüş, sade gümüş ve kara 3 kılıç, mor kadife üzerine gümüş kabaralı 1 çift tabanca; kırmızı çuka 3 yedek örtü, tellî 3 ; 1 top siyah hâsse, 2 Arap germsudu, 3 top beyaz astar, 1 beyaz şal aba, 3 top sof elvan, 1 mavi sof serhaddi, çuka basma 4 yastık, yemeni 3 mak'ad (oturacak yer, minder), kırmızı kadife 3 ma'kad, yemeni 7 yorgan, Kıbrıs işi 1 seccade, Selanik işi 2 beyaz yastık, Mısır işi 1 çarşaf ve Acem işi 2 keçe (BOA, D.BŞM.d, 1723, s. 7).

İbrahim Ağa'nın Deftere Dâhil Etmedikleri: Tamahkâr bir tutum sergileyen İbrahim Ağa'nın paşaya ait bazı eşyayı deftere kaydetmediği bilinmektedir. İbrahim Ağa'nın görevden alınmasıyla yerine gelen Kara Hasan-zade Ahmed önceki deftere dâhil edilmeyen eşyayı yeni deftere kaydetmekle işe başlamıştır. İsmail Paşa'nın önceki deftere dâhil edilmeyen eşyası; panzehir macunları, kâvî panzehirler, amelî panzehirleri; küçük akik taşlar; gümüş ibrik; sırmalı mataralar; sırmalı kuburlu tabanca, gümüş siyah, kadife ve alçak gaddâreler, gümüş kabzalı gaddâre, gümüş yıldızlı pala; altın yıldızlı vasat ve küçük fağfuri tabaklar, fağfuri lengeri, kâseler, yekmerdî tabak ve kâse, kelle şeker tabakları, kapaklı kuzu tencereleri, sırma işleme şamdan sofraları, yemeni sofralar; elvân donluk çukalar, tellî müşeccer beldâri, zencîr bâb kutni, çiçekli kutni ve sade çiçekli yonadâr, çeşmibülbül parça, mehterhân germsûdlar, Evrenk-şâhi parça, 3 top fitilli sadelik, 2,5 top beyaz hâsse; havlu ve kahve makrameleri, Tire ve Haleb peşkirleri, Mısır tellî abdest peşkiri, Geylânî perdeler ve peşkir, bez kapı perdeleri, kırmızı çuka müstamel (eskimiş) köşe mak'adlar, alaca Bağdadî peşkir; al germsude kaplı samur kürk, tavşan tahta, nâfe tahtalar, meneviş çukaya kaplı boğaz kürk, al germsude kaplı sof samur kürk, beyaz hâre kürk kabı, al germsud köhne kaftanlar, alaca sırmalı silah aba, ala bendî destarlar, meneviş sof kerrake, sof çakşır, beyaz ihram, alaca çiçekli rizâi şallar, sade alaca şallar, turuncu kemerbend şal, gül penbe çiçekli, yeşil sade, sarı sade, kırmızı sade, rizâi zencirbab, meneviş rizâi zencirbab donluk şallar ve mihrâbî şal, mor Hama kuşakları, İstanbul gömleği, sade uçkur, mavi çuka başlıklar; beyaz Hama çarşafı; Bursa bohça; döşeme ve Bursa yastık yüzleri; fildişi asa; dürbünler; köhne İstanbul yelpazeleri; alaca çadır ortaları; Acem işi devât; vasat ıtırşâhî ve ıtır öd şişe, anber-i şemâme; som ve dibâ gaşiye, gümüş raht kemer başlık ve reşmeyle beraber, kırmızı çuka üzerine sırma işleme kesmeler, gümüş çapkun rahtı, gümüş topus, gümüş üzenği, gümüş kabaralı eyer, katır sağrıları, katırın boğaz çatki, gönle beraber katır rahtları; kaliçe seccade; billur tahta sandıklar olarak sayılabilir (BOA, D.BŞM.d, 1723, s. 7-8).

İbrahim Ağa'nın Sattıkları: İbrahim Ağa, İsmail Paşa'nın eşyası arasında bazı zahire ve mühimmatı hala Şam valisi olan Abdullah Paşa'nın mütesellimi Süleyman Ağa'ya satmıştır. Şam valilerinin hac emirliği vazifesini yürüttükleri düşünüldüğünde sabık vali halefine hac kilerine gerekli zahire ve mühimmatı da bırakıyordu. Satın alınan malzeme hac kilerine sarf edilmek üzere değerlendiriliyordu. İbrahim Ağa'nın sattığı zahire ve sairin bedeli şöyledir:

Tablo 5: Satılan Zahire ve Sairin Bedeli

İçerik	Miktar	Tutar (Kuruş)
Kahve	699,5 kıyye	1.088,5
Tütün	286,5 kıyye	95
Üzüm	408 kıyye	35
Kabuklu Haleb fıstığı	271,5 kıyye	60
Sabun	90 kıyye	20
Frenği sükker (şeker)	264 kıyye	150
Badem	106,5 kıyye	35,5
İncir	75 kıyye	2,5
Pirinç	5197,5 kıyye	460
Sadeyağ	477 kıyye	1.592
Katran	293 kıyye	55
Kurs-ı bal mumu	49,5 kıyye	33
Zeytin	120 kıyye	26
Bal	331,5 kıyye	80
Mercimek	1 gırar	10
Nohut	1 gırar	10
Kendir ip	1188 kıyye	134
Kösele deri	8 adet	16
Temurrûmî	975 kıyye	162
Beyaz alaca çuval	400 çift	200

Levend askerî sınıfı için satın alınan malzemeler de görülmektedir. Bunlardan bakırdan yapılmış ve bazılarının içeriğinde gümüş de bulunan malzemesi; , leğen, 99 adet debbe ve 3 adet hunidir. Bunların dışında tâbe (tava) ve 2 büyük kazgan da bulunmaktadır. Tüm bu malzeme toplamda 1.046 kuruş değerindedir.

Toplamda 2.766 kuruş değerindeki çadırları; 42 beyaz Levend çerçesi, 130 sekban çadırı, 5 içi kırmızı yeni kubbe hayme muşambayla beraber, 34 içi mavi yeni daire çadırı, 22 içi mavi müstamel daire çadırı, 4 köhne daire haymesi, 1 yeni kırmızı sürü çeşme ve 1 kırmızı yeni kubbe çeşmedir.

403 kuruş değerindeki giysileri; 22 astarı yeni çuka aba, 36 saçaklı astarsız aba, 3 çuka Arap çakşırı, 28 bez astarlı kapama ve 8 alaca entaridir. Paşanın giysileri dışında 5.770,75 kuruş değerinde 3702 zira çukası da satılanlar arasında yer almıştır. Dahası su taşınmak üzere kullanılan ağzı dar, deriden kap olan kırbaları (Ayverdi, 2011, C. 2, s. 1699) da paşanın satılan eşyası arasındadır. Küçük ve kullanılmış kırbalarının toplam adedi 3150 olup bedeli 2.360 kuruştur. Ayrıca 700 gırar buğdayı da 7.700 kuruş üzerinden satılmıştır. Böylece paşanın satılan eşyasının toplamı 24.311,5 kuruşa ulaşmıştır.

Tüm bunların dışında ikinci defa bir satış daha gerçekleşmiş, bu sefer Süleyman Ağa İbrahim Ağa'dan deve, katır ve bazı mühimmat satın almıştır. Satın alınan deve 236 adettir. Develer durumlarına göre ala (67 adedi 2.345 kuruş), evsat (67 adedi 675 kuruş), edna (42 adedi 840 kuruş), zayıf ve sakat (60 adedi 640 kuruş) olarak belirtilmiştir. Toplam deve bedeli 5.500 kuruştur. Katırların sayısı 70 olup 60 katırın bedeli 2.160 kuruş, geriye kalan 10 katırın bedeli ise 300 kuruştur. Müzeyrib'ten Medine'ye dek Horan nahiyesinden gönderilen develerin havale bedeli 22.387 kuruştur. Müzeyrib Kalesi'nde mevcut olan 450 gırar sairin bedeli 1.800 kuruştur. Ayrıca 7,5 gırar bulgur 82,5 kuruş değerinde satılmıştır. İkinci defa gerçekleşen satışın toplam bedeli 40.025,75 kuruş tutmuştur. Böylece

İbrahim Ağa'nın Süleyman Ağa'ya sattığı zahire ve mühimmatın genel toplamı 64.337,5 kuruş değerindedir (BOA, D.BŞM.d, 1723, s. 9).

Abdullah Paşa'nın Satın Aldıkları: Bazı eşya ise İsmail Paşa'nın azlinin ardından Şam valiliği ve hac emirliğine gelen Abdullah Paşa tarafından satın alınmıştır.

Tablo 6: Abdullah Paşa Tarafından Satın Alınan Eşya ve Fiyatları

Eşyanın Cinsi ve Adedi	Değeri (Kuruş)	Eşyanın Cinsi ve Adedi	Değeri (Kuruş)
31 döşeme yastık yüzü	388,5	10 at	404
8 yeşil kadife yastık yüzü yünle beraber	16	2 kırmızı baş yastığı	4
5 mavi kadife yastık yüzü yünle beraber	10	23 Bursa yastık yüzü	138
2 bâlîn yastık	4	2 mavi çuka köhne ma'kad	12
8 minderlik yün (223 batman)	40	2 beyaz suzenî ma'kad	14
8 kırmızı çuka müstamel ma'kad	80	2 gümüş şatır kuşağı hançerle beraber	166,75
2 gümüş şatır huştı	12	2 gümüş bilezikli boylu tüfek	24
2 gümüş şatır gaddâresi bağ kemerle beraber	70	10 iç ağaların kullandığı Şam işi boylu tüfek	100
2 Şam işi boylu tüfek	32	Haleb işi mükemmel oba	300
Kara beyt (çadır)	3	Yeni şemsiyye	10
İçî kırmızı müstamel çerge	150	600 kırmızı çadır bezi	600
Muşambayla beraber müstamel çerge	15	4 çadır ortası	32
2 otak kilimi	30	19 nakışlı müstamel kilim	40
36 zुकakla beraber otak	1.000	Başlık ve reşmeyle beraber 5 gümüş büyük raht	1.316,5
Başlık ve reşmeyle beraber 8 gümüş kısarak rahtı	705	Yemeni sofra	2
2 kırmızı kadife üzerine gümüş kaplı eyer	58	Küçük fağfuri tabak	1
20 fağfuri fincan	5	2 beyaz mihrâbî şal	60
1 top alaca şal	30	2 çakşır	6
2 kutnî kaftan	10	2 entari	5
2 sof çakşır	6	2 şal kuşak müstamel	25
2 bendî destar	15	2 melez don	1
2 İstanbul gömleği	3	Suzenî müstamel seccade	10
6 tellî uçkur	6	2 tellî havlu makrame	3
Abdest peşkiri	2	5 elvan bohça	5
4 tellî boyun makramesi	2	1 yeşil şala kaplı samur paçası serhaddi kürk	100
57 kıyye kahve	86,5	Gülpenbe şala kaplı serhaddi kakum kürk	30
Beyaz şala kaplı serhaddi beden kürkü	150	Sofa kaplı serhaddi karsık köhne kürk	25
Mor helâliye kaplı kakum biniş kürk	20	11 katır	410
Sünbüllü kanevize kaplı vaşak kürk	50	6 kısarak	805

Toplam	7.233,5 (Tekrar yapılan hesaplamada ise bu tutar 7.648,25 çıkmaktadır.)
---------------	--

Abdullah Paşa'nın marifetiyle Sûk-ı Sultanide satılan eşya ise şunlardan oluşmaktadır:

Tablo 7: Sûk-ı Sultanide Satılan Eşya

Büyük sarı bakır tepsi	33 batman köhne pamuk (penbe)
59 batman yeni yün	Kılıfla beraber 114 adet (8 kantar) yeni pamuk
Kılıfla beraber 12 adet vasat pamuk	Kılıfla beraber 100 adet (8 kantar) köhne pamuk
Kılıfla beraber 93 adet (16,5 kantar) yeni yün	Kılıfla beraber 13 adet (1 kantar) yün
Yünle beraber 12 adet mavi Bursa yastık yüzü	6 adet kırmızı çuka ma'kad müstamel
2 adet Cezayir ihramı	
Eşyanın Değeri: 1.310,5 kuruş	

İsmail Paşa'nın 461 kuruş değerindeki mutfak eşyası; kapaklı simat (sofra) kazganlar, kapaklı ve kapaksız büyük, küçük ve orta büyüklükte tencereler, kapaklı ve kapaksız sahanlar, küçük tepsiler, küçük süzgülü, kepeçler, kefgîr, baklava tepsileri, çorba tasları, büyük ve küçük lengerîler olarak sayılabilir.

Yine mutfak eşyası ile at ve silah takımı, yastık, minder gibi muhtelifteki eşyası 5.918,75 kuruşa satılmıştır. Bunlar; Levend tencereleri, baklava sacı, kefgîrler (kevgir), bakır havan; gümüş kabarı, kadife üzerine geçirilmiş ve kılabledanlı eyerler, teğelti, gümüş üzenği; at, kısra ve katırlar; gümüş kargı mızraklar ve çöğen, tüfekler; kereste; kılıfla beraber pamuk, yün minderler ve kadife yastıklar; cam billur sandıklardır (BOA, D.BŞM.d, 1723, s. 10).

İsmail Paşa'nın 6.307 kuruş tutan diğer eşyasını perdeleri, mutfak malzemesi, ev döşemesi, zahiresi ve mühimmatı oluşturuyordu. Divanhane perdeleri 29 adet olup bunların değeri 100 kuruş ve 3 adet bez kapı perdesi ise 3 kuruştur. Perdeleri tutturmak için kullanılan 14 adet pencere çubuğu (33 batman) 11 kuruştan satılmıştır. Büyük bir tepsi, 2 adet kapaklı kuzu tenceresi ve 6 adet büyük kapaklı sahan 73 kuruş değerindeydi. Bunların dışında 1 adet büyük tepsisi 20 kuruş üzere ayrı fiyatlandırılmıştır. Ayrıca paşanın 10 adet kapaklı büyük sahanı, 1 adet abdest leğeni, 2 adet küçük tepsisi, 1 adet sarı bakır leğeni kafes ve ibrikle beraber, birer adet ibriksiz, kafesiz ve kafesli leğeni 59 kuruşa satılmıştır. Orta kalitede 2 adet şamdanı 4 kuruş ve 5 adet yeni bakır şamdanı ise 15 kuruş değerine sahiptir. Paşanın yastık ve yorganlarının değerleri; 5 adet yemeni yorganı 30 kuruş, 1 adet germsud yorganı 6 kuruş, 2 adet kırmızı çiçekli yastığı 6 kuruş, 4 adet yemeni yastığı 8 kuruş olarak görülmektedir. Kaşık çeşitleri ve değerleri; 20 deste hoşaf kaşığı 35 kuruş, 7 deste yemek kaşığı 7 kuruş ve 2,5 deste ağaç kaşık 1 kuruş olarak verilmiştir. 3 adet kırık eski Hint iskemlesi 5 kuruş, 6 adet billur fanusu 7,5 kuruş, 2 adet ~~şamdan~~ lülesi 3 kuruş, 1 adet köhne müstamel şemsiye 7 kuruş ve 46 çift çizme 46 kuruştur. Bunların dışında 110 kıyye Frengi sükker 50,5 kuruş, 40 batman miskî sabun 20 kuruş, 24 batman ~~şamdan~~ 120 kuruş, 24 kantar kahve 5.600 kuruş, 90 batman barut 45 kuruş ve 3 sandık fişenk (600 deste) 25 kuruş olarak kaydedilmiştir.

İsmail Paşa'nın satılabilen eşyası ve parası toplam 20.230,5 kuruşa ulaşmıştır. Bu meblağdan bazı harcamalar yapılmıştır. Yapılan harcamalar şöyledir; Mütesellim Süleyman Ağa'nın masrafı 686,5 kuruş, İsmail Paşa'nın ihtiyacı sebebiyle kendisine harçlık olmak üzere verilen 500 kuruş, İstanbul'a gönderilen at ve kısrakların alef ve saman ücretleri ile seyislere verilen hizmet bedeli 2.212 kuruş, Kara Hasan-zade Ahmed'in harcırahı 4.000 kuruş ve Ahmed'in hizmetindeki kişilerin harcırahı 500 kuruş. Toplam meblağdan yapılan masraflar da düşüldüğünde geriye kalan 12.332 kuruştur. Daha sonra

12.332 kuruşa 1.000 kuruş değerindeki zükaklarla beraber otakın bedeli de eklenince net toplam 13.332 kuruşa çıkmıştır (BOA, D.BŞM.d, 1723, s. 11).

Ayrıca İsmail Paşa'nın el konulan 200.000 kuruş değerindeki parası da Kasım 1731'de Enderun Hazinesi'ne aktarılmıştır. Söz konusu meblağın 13.750 kuruşu Mısır zincirli altın ve 186.250 kuruşu da zolota ve cedîd idi (BOA, TS.MA.d, 2375) Enderun Hazinesi'ne teslim olunandan başka İsmail Paşa ile birlikte Süleyman ve İbrahim paşaların, Esad, Musa ve Yasin beylerin hazineye teslim ettikleri meblağ 754.785,5 esedî kuruş ve 15 paradır (BOA, TS.MA.d, 2589).

SONUÇ

İsmail Paşa hakkında yazılanlar genellikle onun iyi bir idareci olduğu yönündedir, ancak onun piyasanın hareketlenmesine yol açan kaçakçılık ve vurgunculuk faaliyetlerine de değinilmektedir. Bu çalışmada dikkat çeken bir husus da Şam valiliği ve hac emirliği esnasında paşanın ve oğlu Esad'ın Mevali beyi Hamd El-Abbas ile olan münasebetleridir. Hamd El-Abbas ile olan ilişkilerinin hac ibadetini ve İran ile yapılan savaşın gidişatını etkilediği görülmektedir. Bununla birlikte başarılı bir hac ibadeti için anlaşma yoluna gidilmesi gereken urban kabileleriyle İsmail Paşa daha ilk Şam valiliğinde sorun yaşamış ve onlara ödenmesi gereken surreyi ödemekte tereddüt etmiştir.

Haccın işleyişinde zaman zaman aksamalar olsa da Osmanlı yönetimi İsmail Paşa'yı beş kez üst üste hac emiri olarak atamıştır. Üstelik Paşa hakkında yazılan şikâyet dilekçesine rağmen onun Şam valiliğine ve hac emirliğine yeniden tayini dikkat çekmektedir. Arabistan havalisini iyi biliyor olması, geçmişten gelen tecrübesi, kardeşi Süleyman Paşa'nın hac idaresinde oldukça yardımını görmesi ve Hama, Humus ve Horan gibi zahire ambarı olan yerlerin malikâneçiliğini üstlenmesi paşanın yeniden tayininde belirleyici olmuştur. Aslında Osmanlı yönetimi eyalet valilerinin görevden alınmalarında hızlı karar vermiyordu. İsmail Paşa'dan önceki Şam valilerinin görevden alınmalarındaki nedenler paşanın kiyle benzerlik göstermektedir. Zaten 18. yüzyıl Şam'ında hac saldırıları, kapıkulu ve yerli yeniçeri askerleri arasındaki çatışmalar ve valilerin yolsuzlukları genel bir görünümdü. İsmail Paşa zamanında İran savaşı ve 1730 İsyanı bu genel durumun arazları olarak görülebilir. Resmi yazışmalarda hac idaresindeki aksaklıklar ve paşanın sürekli mal varlığını arttırmaya çalışması, azlinin başlıca sebepleri olarak gösterilmiştir. Ama azlini kolaylaştıran en mühim olay 1730 İsyanının yarattığı sonuçlar olmuştur. Bu isyan sonrasında İran ile yeniden savaşa giren Osmanlı Devleti'nin, zengin aile olan Azm-zâde'lerin mal varlığını bu savaşa finanse etmek istemesi azli kolaylaştırmış, hatta hızlandırmıştır. İstanbul'da düzenin yeniden tesis edilmesiyle Azm-zâde Ailesi'ne yeni mevkiler verilmiş, Şam'da Azm-zâde idaresi İsmail Paşa'nın kardeşi Süleyman Paşa ile devam etmiştir.

İsmail Paşa, İstanbul yönetiminin kendisine yönelik bir müsadere kararı vereceğini biliyor olmalıydı ki acele bir şekilde mal varlığını saklama yoluna gitmişti. Devletin müsadere uygulaması idarecilerin buna karşı belli tedbirler almasına yol açıyordu. İsmail Paşa'nın, herhangi bir müsadere durumunda mal ve eşyasını saklayacak kişi olan büyük kardeşi Musa Bey'in varlığı ve ismi belki de bu nedenle pek bilinmiyordu. Musa Bey hakkında küçük bir çalışma tarafımdan hala sürdürülmektedir. Bu durum bahsi geçen çalışmamda daha iyi izah edilecektir.

Müsadere edilen mallar ve eşya incelendiğinde İsmail Paşa'ya ait bir adet Kuran-ı Kerim dışında herhangi bir kitaba rastlanmamıştır. Bu cümleden hareketle paşanın okuma alışkanlığının olmadığı sonucu çıkarılabilir.

Muhtelif paralar ve kumaşlar, hilatlar, çadır malzemeleri, develer, su tasları ve at takımı paşanın hac emiri vazifesiyle alakalıydı. Özellikle hac emirliğini ifa eden kişilere Şam Hazinesi'nce satın alınan hilatların verilmesi âdetti. Çok sayıdaki çadır malzemesi hem paşanın hem maiyetinin hem de haccın güvenliğinden sorumlu askerî birliklerin konaklamaları için mühimdi. Müsadere edilen eşya sadece

Mirî Hazine'ye gönderilmiyor aynı zamanda Hac Kileri Daire'sine de bırakılıyordu. Özellikle görevinden azledilen veyahut vefat eden Şam valilerinin ardından yapılacak ilk iş hac kileri için gerekli malzemenin haleflerine teslim edilmesiydi. Hatta Şam valilerinin göreve gelir gelmez ilk işleri de Hac Kileri Dairesi'yle bizzat ilgilenmek oluyordu. Kısacası el konulan servet Merkezi Hazine ve Şam Hazinesi arasında taksim ediliyordu.

İsmail Paşa'nın müsadere edilen serveti ise kayda değer bir miktardır. Paşanın el konulan parası (200.000 kuruş) ile mal ve eşyasından sağlanan gelir (13.332 kuruş) haricinde kendisinin ve görevlerinden alınan aile üyelerinin hazineye teslim ettikleri meblağ 754.785,5 kuruş ve 15 paradır. Sadece bu meblağ Damat İbrahim Paşa'nın terekesinden hazineye (bk. Sahillioğlu, 1976, s. 1403) giren meblağla karşılaştırıldığında önemli bir miktar ortaya çıkar.

Sonuç olarak bu çalışmada, İsmail Paşa'nın Şam valiliği ve hac emirliği makamında bulunduğu sırada Hamd el-Abbas ile olan münasebetleri değerlendirilmiş ve kendisine verilen emirleri zaman zaman suiistimal ettiği tespit edilmiştir. Ayrıca Azm-zâde ailesi ile ilgili yapılan çalışmalar ışığında bu ailenin şeceresinin de yeniden hazırlanması gerektiği sonucuna varılmıştır. Bu çalışma, paşanın görevden alınmasının ardından hayatındaki bazı bilinmeyenlerin de ortaya konulmasına katkı sağlamış ve ölüm tarihini doğrulamıştır.

SUMMARY

Ismail Pasha was the governor of Hama and Homs before he became the governor of Damascus and assumed the position of pilgrimage emirate in 1725. He was then appointed as the governor of Tripoli and he became a commander. In 1724, when Pasha was assigned to Tripoli, the Ottoman Empire entered a war with Iran that lasted until 1727. The security of the pilgrimage became even more vital because of the war. Pasha knew the pilgrimage routes and the urban tribes on these routes well. His past experiences added to this knowledge and by being the manor of the places providing the grain needs of the pilgrims, paved the way for him to become the governor of Damascus in 1725.

When Pasha became the governor of Damascus, he was given the Tripoli governorate and the flags of Jerusalem, Gaza, Nablus and Cebel-i Aclun, which were reserved for the cerde. As soon as Pasha took office, he was first assigned the task of establishing order in Damascus. With the effect of drought and famine, urban bandits attacked the villages of Horan, and in the face of the bandit's attack, the reaya left their homeland. While İsmail Pasha was returning the reaya to their homeland, he also had to command the pilgrimage. The first pilgrimage administration resulted in the bandit's attack on the pilgrimage. The Istanbul administration were aware that Ismail Pasha's hesitation to pay the owed surre to the urban tribesmen prompted the urban bandit to attack. However, it is omitted from the literature that Pasha was responsible for the pilgrimage attack in 1725. Ismail Pasha, who complained about the lack of money in the following year's pilgrimage administration was answered harshly. He was reminded that his predecessors managed the pilgrimage shops well and that the funds allocated for the pilgrimage were sufficient to cover pilgrimage expenses. Fortunately, Ismail Pasha received tremendous support from his brother Suleiman Pasha in the pilgrimage administration, and his family members were already placed in key positions. The attacks of the Urban bandits on the pilgrimage were repeated in 1729 and 1730. On the one hand, the attacks of the bandits, and on the other, the sweltering heat, made the pilgrimage administration difficult. In contrast, the clashes of Ismail Pasha and his son Esad with the Mavali Bey-Hamd al-Abbas endangered the policy of the Ottoman Empire in the region. İsmail Pasha and the Hama voivode's son, Esad, did not make Hamd al-Abbas pay the customary fee, and they also tried to undermine Hamd al-Abbas's duty in the transportation of grain.

The fact that the grain transfer would not take place just at the time when a new expedition to Iran had started angered the Istanbul administration. Consequently, a warning was given to İsmail Pasha and his son, and it was stated that they would be punished if the situation reoccurred. Moreover, İsmail Pasha did not listen to the orders of the Sultan during the Iran campaign and worked for his own benefit.

Despite İsmail Pasha's disobedience, the Ottoman Empire did not take any decision on his dismissal until the 1730 revolt took place. In 1730, a rebellion started in Istanbul under the leadership of Patrona Halil. In the face of the gravity of the rebellion, III, Ahmed left the throne to his nephew, Mahmud I. When the events in Istanbul were heard in Damascus, İsmail Pasha was alarmed because Halil Efendi, the Clerk of the Grand Viziership, was dismissed as the patron of the Azm-zâde family in Istanbul. The Azm-zâde family no longer had a patron to cover up the complaints written about them by the people of Damascus. Moreover, the biggest reason for this haste was the decision to confiscate the wealth of the officials who were murdered and dismissed in Istanbul. İsmail Pasha must have known that it was his turn to be reprimanded, because he chose to hide his wealth through his relatives and other men. The expedition with Iran was still ongoing. To finance the expedition expenditures, the properties, and the properties of the officials that added wealth to their existing wealth, were seized by the treasury. To begin the confiscation process of İsmail Pasha's wealth, the reasons for his dismissal were quickly announced: Pasha could not manage the pilgrimage well as he embezzled the property of the miriye and caused the people to be ruled under oppression. Additionally, the other members of the Azm-zâde family were accused of greed and their properties were confiscated. One of the family members whose property was requested to be confiscated was İsmail Pasha's famous brother, named Çolak, who resided in Maarra. He is thought to be the eldest brother of the Pasha, Musa Bey.

İbrahim Ağa, one of the chief concierges of Dergah-ı Âli, was assigned to supervise the confiscated properties of İsmail Pasha, who was imprisoned in the Damascus Castle. However, İbrahim Ağa abused his duty and embezzled the properties belonging to Pasha. Upon hearing of the incident in Istanbul, İbrahim Ağa was immediately questioned and he made a full confession after being questioned. Three gold belts and money that the Ağa kept in his chest in his room were discovered, the book he kept was not respected, and the goods were requested to be re-registered. Kara Hasan-zade Ahmed was appointed instead of İbrahim Ağa. In the newly prepared book, the prominent items among the confiscated goods and belongings of İsmail Pasha were various gold and silver coins, watches, horses with their ornate suits, perfumes, Indian fabrics, damask, furs, Chinese porcelain, silver household goods, furniture belonging to the Divanhane, which is an office, hilats and tent materials. Pasha's many horses and tent equipment, various funds and hilats were signs of his duty as a pilgrimage emirate.

While the confiscation process was taking place, the new governor of Damascus, Abdullah Pasha, was worried that İsmail Pasha might cause some strife while he was not in Damascus due to his duty as a pilgrimage emirate. The new governor requested that Pasha be transferred from Damascus Castle to another location. The will of the governor was handled with the cessation of events in Istanbul, and İsmail Pasha was pardoned and brought to the guard of Rethymno Sanjak (1731). Pasha's Rethymno guard ship is not included in the literature, and only the second place of duty, the Chania guard, is mentioned. However, Pasha stayed in Rethymno for a short while, and he then went to Chania when the Chania guard was discharged. While İsmail Pasha was on his way to Rethymno, his sons, İbrahim and Esad, were ordered to join his journey. Due to Esad's illness, he stayed in Tripoli with his uncle Suleyman Pasha. İbrahim, who went to Rethymno with his father, was given the ward of Rethymno after his father was appointed as the guard of Chania. İsmail Pasha died on August 1, 1732, during his

service in Chania. Some researchers note the date of Pasha's death as 1730, that is, the date of his dismissal.

Finally, in this study, Ismail Pasha's relations with Hamd al-Abbas were evaluated while he was in the governorship of Damascus and had the position of pilgrimage emirate, and it was found that he occasionally abused the orders given to him. In addition, in the studies on the Azm-zâde family, it was concluded that the genealogy of this family should also be prepared in light of the literature found. Finally, the study also contributed to filling some gaps in Pasha's life after his dismissal and confirmed the date of his death.

Makale Bilgileri		Article Information	
Etik Kurul Kararı:	Etik Kurul Kararından muaftır.	Ethics Committee Approval:	It is exempt from the Ethics Committee Approval.
Katılımcı Rızası:	Katılımcı yok.	Informed Consent:	No participants.
Mali Destek:	Çalışma için herhangi bir kurum ve projeden mali destek alınmamıştır.	Financial Support:	No financial support from any institution or project.
Çıkar Çatışması:	Çalışmada kişiler ve kurumlar arası çıkar çatışması bulunmamaktadır.	Conflict of Interest:	No conflict of interest.
Telif Hakları:	Telif hakkına neden olabilecek herhangi bir materyal kullanılmamıştır.	Copyrights:	No material subject to copyright is included.

KAYNAKÇA**Arşiv Kaynakları****Başkanlık Osmanlı Arşivi (BOA)**

Ali Emiri Tasnifi Sultan Ahmed III (AE.SAMD.III): 230/22106; *I. Mahmud (AE.SMHD.I):* 22/1297, 151/11244, 197/15412, 258/21036.

Bâb-ı Âsafî Divan-ı Hümayun Mühimme Defterleri (A.DVN.MHM.d.): 129, 130, 131, 132, 133, 134, 135, 136.
Bab-ı Defteri Başmuhasebe Kalemi Defterleri (D.BŞM.d.): 1723; *Muhallefat Halifeliği (D.BŞM. MHF):* 25/45; *Muhallefat Halifeliği Defterleri (D.BŞM. MHF.d.):* 12434.

Cevdet Dâhiliye (C.DH): 229/11402, 338/16853;

Evkaf (C.EV): 482/24368, 515/26008;

Maliye (C.ML): 457/18511.

İbnü'l-Emin Tasnifi Maliye (İE.ML): 77/7201, 120/11332, 121/11512, 105/9962.

Topkapı Sarayı Müzesi Arşivi Defterleri (TS.MA.d): 2589, 2375.

Topkapı Sarayı Müzesi Arşivi Evrakı (TS.MA.e): 801/15.

Araştırma ve İnceleme Eserler

Abdi Tarihi, (1943). *1730 Patrona ihtilali*. F. R. Unat (Yayınlayan), Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.

Abid, M. G. (2004). *Târihi Dimaşk 1137-1170/1724-1756*, dirâsetü ictimâ'iyetü iktisâdiyyetü 'ümrâniyyetü min hilâli vesâ'iki'l-mehâkimi's-şer'iyeti. Câmî'atü Dimaşk Külliyyetü'l-Edâbi ve'l-'Ulûmî'l-İnsâniyyeti Kısmü't-Târihi, el-'Âmmü'd-Dırâsî.

Aktepe, M. M. (2016). *Patrona isyanı (1730)* (1. bs). Ankara: Altınordu Yay.

Aydın, G. (2017). Divan şairinin dünyasına zamanın kadranından bakmak: Bosnalı Sâbit'in eserlerinde saat çeşitleri ve koyun saatinin gizemi. *Jornal of Turkish Language and Literature*. 3(1), 8-23.

Aytaç, İ. (2013). Elaziğ müzesindeki Osmanlı dönemi eşik ve seccade halıları. *Arış Dergisi*. 9, 12-33.

Ayverdi, İ. (2011). *Misalli büyük Türkçe sözlük* (C. 1-3). İstanbul: Kubbealtı Neşriyatı.

Başbuğ, H. (1986). *Aşiretlerimizde at kültürü*. İstanbul: Türk Dünyası Vakfı Yay.

Batur, S. (2001). Topkapı Sarayı Müzesi Türk ve İslâm eserleri müzesi askerî müze ve özel koleksiyonlardan örneklerle tombak sanatı. *Sanat, Kültür, Antika*. 20, 66-81.

Bozkurt, N. (1993). Çadır. *İslam ansiklopedisi* (C. 8, s. 158-162). İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yay.

Çürük, C. (1993). Çadır. *İslam ansiklopedisi* (C. 8, s. 162-164). İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yay.

Dingeç, E. (2011). 18. yüzyılın ikinci yarısında saray atlarının binit takımları. *U.Ü. Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 12(20), 1-20. Erişim adresi: <https://dergipark.org.tr/tr/pub/sosbilder/issue/23130/247049>. Erişim tarihi: 12.01.2022.

Doğan, M. N. (2014). Şeyh Galib'in Nabî'ye yönelttiği tenkidler. *Vefatının 300. Yıldönümünde Şair Nâbî Sempozyumu Bildirileri*, (s. 405-417). Ankara. Erişim adresi: http://isamveri.org/pdfdr/D234605/2014/2014_DOGANMN.pdf. Erişim tarihi: 18.01.2022.

Erken, A. (2017). *XVIII. yüzyıl Osmanlı Şam valilerinin emirü'l-hacc olarak hizmetleri* (Doktora tezi). Erişim adresi: <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/giris.jsp>.

Güneş Yağcı, Z. (2020). Kırım tereke defterleri üzerine mülâhazalar. *Cihannüma Tarih ve Coğrafya Araştırmaları Dergisi*, 6(2), 17-45. doi: 10.30517/cihannuma.843115.

İnalçık, H. (2021). *Devlet-i 'aliyye -Osmanlı İmparatorluğu üzerine araştırmalar-V*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yay.

İpşirli, M. (1993). Cerde. *İslam Ansiklopedisi* (C. 7, s. 392-393). İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yay.

Karaca, A. (2000a). Azmzâde (Kemikoğlu) Mehmed Paşa (1731-1783). A. Aköz & B. Ürekli & R. Özcan (Haz.), *Uluslararası Kuruluşunun 700. Yıl Dönümünde Bütün Yönleriyle Osmanlı Devleti Kongresi Bildirileri içinde* (s. 407-423). Konya.

Karaca, A. (2000b). Azm/Kemikoğlu Ailesi. T. Gökçe (Haz.), *Uluslararası Osmanlı Tarihi Sempozyumu Bildirileri içinde* (s. 387-404). İzmir.

- Karahasanoğlu, S. (2012). Osmanlı uygulamasında müsadere: Nevşehirli Damat İbrahim Paşa'ya ait muhalefat zaptı örneği. (C. 7, 1. bs). A. Öger (Ed.), 1. *Uluslararası Nevşehir Tarih ve Kültür Sempozyumu Bildirileri* içinde (s. 179-205). Ankara: Nevşehir Üniversitesi Yay.
- Koç, Y. (2022). Şam valiliğine giden yol: 'Azm-zâde İsmail'in Şam valiliği öncesi kariyeri. *Şarkiyat Mecmuası (Journal of Oriental Studies)*, 40, 253-285. doi. 10.26650/jos.1080824.
- Korkmaz Samıkıran, G. (2020). Şam Hazinesi'nin h. 1152 (m. 1739-40) tarihli muhasebe icmali. *Cihannüma Tarih ve Coğrafya Araştırmaları Dergisi*, 6(2), 205-230. doi: 10.30517/cihannuma.843162.
- Korkmaz Samıkıran, G. (2021). XVIII. yüzyılda Şam Hazinesi (Doktora tezi). Erişim adresi: <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/giris.jsp>.
- Marino, B. (2010). Les constructions d'Isma'il Pacha Al-'Azm a Damas (1137-1143/1725-1730). P. Sluglett & S. Weber (Ed.), *Syria and Bilad al-Sham Under Ottoman Rule*, Brill, Leiden-Boston, 241-268.
- Masters, B. (2012). Halep: Osmanlı imparatorluğu'nun kervan kenti. *Doğu ile Batı Arasında Osmanlı Kenti Halep, İzmir ve İstanbul*. (S. Yalçın, Çev.). Türkiye İş Bankası Kültür Yay. 19-94.
- Öztoksoy, Ö. N. (2007). 16-18. yüzyıl Osmanlı Hint-Babür kumaş sanatları etkileşimleri (Doktora tezi). Erişim adresi: <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/giris.jsp>.
- Öztürk, T. (2008). Kadı sicillerindeki bazı muhalefatlara göre Trabzon'da temizlik ve vücut bakım malzemeleri (1700-1750). *Osmanlı Araştırmaları*, 32, 249-282. Erişim adresi: <https://dergipark.org.tr/tr/pub/oa/issue/10946>. Erişim tarihi: 16.03.2022.
- Öztürk, T. (2011). *Osmanlıların kuzey ve doğu seferlerinde savaş ve Trabzon*. Trabzon: Serander Yay.
- Rafeq, A. (1970). *The province of Damascus 1723-1783*. Beirut.
- Sahillioğlu, H. (1976). 1683-1740 yıllarında Osmanlı İmparatorluğu hazine gelir ve gideri. VIII. *Türk Tarih Kongresi Bildirileri içinde* (s. 1389-1406). Ankara.
- Samıkıran, O. (2013). *Osmanlı idaresinde Şam (1750-1800)* (Doktora tezi). Erişim adresi: <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/giris.jsp>.
- Şemseddin Sami, (1999). *Kâmûs-ı Türkî*. İstanbul: Çağrı Yay.
- Schilcher, L. S. (1985). *Families in politics (Damascene factions and estates of the 18th and 19th Centuries)*. Stuttgart: Steiner Verlag Weisbaden.
- Sertoğlu, M. (1986). *Osmanlı tarih lûgatı*. İstanbul: Enderun Kitabevi.
- Shamir, S. (1961). *The walis of Syria 1724-1785 (the period of dynastic succession in the government of the walâyhys Damascus, Sidon, and Tripoli)*. Princeton University.
- Sevinç, T. (2013). Şam Valisi Emirü'l-Hac Süleyman Paşa'nın muhalefatı (1743-1744). *Bellekten*, 77(279), 467-522.
- Şeyh Ahmet el-Bedirî el-Hallâk, (1995). *Osmanlı taşra hayatına ilişkin olaylar, Berber Bedirî'nin günlüğü (1741-1762)* (Hasan Yüksel Çev.), Ankara: Akçağ Yay.
- Telci, C. (2007). Osmanlı Devletinde 18. yüzyılda muhalefat ve müsadere süreci. *Tarih İncelemeleri Dergisi*, 22(2), 145-166.
- Yıldırım, M. Z. (2002). 1724-1727 İran seferleri sırasında askeri hazırlıklar ve aksaklıklar. *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 4(1), 139-153. Erişim adresi: <https://sbd.aku.edu.tr/IV1/13MehmetZahit%20YILDIRIM.pdf>. Erişim tarihi: 08.02.2022.
- Yılmaz, N. & Koyuncu, A. (2013). Belenbaşı Köyü (İzmir-Buca) düz dokuma örneklerinden yastıklar. *Arış Dergisi*, 9, 92-103.
- Yılmaz, S. (1992). XVIII. yüzyıl tekstil dünyasından: Hindistan ve Osmanlı İmparatorluğu'nun pamuk-ipek karışımı kumaşları. *Bellekten*, 56(217), 775-808.

Elektronik Kaynak

<https://kumascelsin.com/kumas>taslanmis-tensel-kumas>. Erişim tarihi: 23.03.2022.